

Володимир Демчук

**Судові політичні процеси
над членами
Української Військової
Організації**

Володимир Демчук

**Судові політичні процеси
над членами
Української Військової
Організації**

Львів

**Демчук В.Р. Судові політичні процеси над членами
Української Військової Організації. –
Львів. 2013. – 87с.**

**Книга присв'ячена
світлій пам'яті
кандидата історичних наук
Юрія Анатолійовича Киричука**

ВСТУП

Розпад Радянського Союзу наприкінці ХХ-го ст. став поворотом у всесвітній історії. Загальновідомо, що історична наука в радянському суспільстві мала суб'єктивні ідеологічні трактування, які підлягали комуністичним догмам і були дуже далекі від об'єктивної оцінки подій і фактів. Значна частина архівів, що стосуються періоду Визвольних змагань, зберігаючись у спецфондах, була недоступна для всебічного дослідження й об'єктивного висвітлення. Потужний пласт подій в історії України залишився поза межами наукових інтересів дослідників новітньої історії України, які потрібно глибоко досліджувати уже в ХХІ столітті. На уламках СРСР з'явилась Україна, в основі якої лежать глибокі історичні традиції багатовікової боротьби за національно-державне визволення, і передовсім розвиток національної ідеї від автономізму до повної державної незалежності

Для її інтегрування в Європу надзвичайно важливе значення мають відносини з різними державами, особливо із сусідами. З огляду на це проблема дослідження української історії, української політичної думки ХХ-го століття, які є психологічним чинником національно-визвольних змагань, що у свою чергу підготували відродження української держави наприкінці ХХ-го століття, є надзвичайно актуальною в наш час. Наукове та об'єктивне вивчення усього комплексу українсько-польських взаємин, чия історична доля тісно переплетена, стане підґрунтям для побудови моделі взаємовідносин між цими народами у майбутньому. Особливе місце в новітній історії України посідає діяльність нелегальних структур Української Військової Організації та Організації Українських Націоналістів. Без дослідження діяльності яких не можна досягти об'єктивного відображення історичного процесу. Оскільки архівні джерела через глибоку конспірацію УВО майже відсутні, до певної міри діяльність організації можна дослідити на матеріалах численних судових процесів. Політична ситуація, яка виникла в Галичині і на Західній Волині після Першої світової війни, сприяла формуванню радикальних ідеологічних течій серед українського громадянства. Довоєнна ідеологія українських організацій стала неактуальною внаслідок зміни історико-соціальних умов. Сама епоха й становище української нації загалом активно сприяли виник-

ненням якісно нових політичних формацій, які могли б розгорнути свою діяльність у нових обставинах. Поразка Визвольних змагань 1917-1920 рр. показала неповну спроможність існуючих форм боротьби. Нова військова організація – УВО – намагалася довести, що можна продовжувати боротьбу за українську державність іншими методами. Творці УВО розуміли, що їм немає чого чекати від влади, тому і вдалися до радикальних заходів. Утворення УВО було зумовлене тяжкою політичною ситуацією, яка склалася в краю, коли легальний сектор не міг відкрито виступити проти польської влади, це взяла на себе новостворена організація.

Мета даної праці – через висвітлення судових процесів над членами УВО – показати форми і методи боротьби проти насильницької окупації Західної України Польщею, висвітлити необ'єктивність польських засобів масової інформації, їх справжню спрямованість, показати масовість акцій непокори. Судові процеси над членами УВО дають нам можливість об'єктивно оцінити сутність ідейної боротьби цілої генерації українських політиків, які дотримувалися радикальних способів боротьби за Українську державу.

Проблема висвітлення судових процесів над членами УВО 20-х років ХХ-го ст. в Польщі не була предметом окремого наукового дослідження, хоча жоден з істориків – дослідників міжвоєнного періоду історії Західної України не міг оминати даної теми як невід'ємного складника політичного розвитку Галичини в окреслений час.

Зупиняючись на періодизації дослідження питання польсько-українських відносин, необхідно виділити три етапи розвитку історіографії даної проблем: перший – історіографія 20-30-х років; другий – історіографія української діаспори, яка розвивалася паралельно з попередньо згаданим, але перебувала у іншій ідеологічній сфері, при цьому будучи пр'ямим продовженням міжвоєнної; третій – історіографія періоду незалежності України.

Власне журналісти 20-30-х років як учасники та очевидці тогочасного життя дозволяють нам до певної міри зрозуміти українсько-польські стосунки через призму їх поглядів. Разом із тим треба зрозуміти їхню заангажованість.

Ідеологічна залежність і цензурованість радянської історіографії завадила історикам взагалі торкатися цієї теми. Тільки в незалежній Україні розпочато дослідження раніше замовчуваного.

Що стосується істориків української діаспори, то значний фактологічний матеріал, який вони зібрали, трактується досить суб'єктивно через ідейну позицію стосовно питань тогочасного політичного, культурного, економічного й релігійного життя.

На думку автора, історіографію даного питання слід розглядати, починаючи із характеристики праць тих авторів, які писали про неї, будучи учасниками тодішнього політичного процесу і характеризуючи його як очевидці. Наукові і публіцистичні дописи тогочасних авторів цінні для дослідження даного питання ще і тим, що вони дають можливість зрозуміти політичні процеси 20-30-х років через світогляд заангажованих або незаангажованих в них сучасників, який увібрав і психологію загалу, що у свою чергу відіграла помітну роль у формуванні ідеології загалу.

Найбільш відомим дослідником історії діяльності УВО був Зиновій Книш, який писав: ". . . Це була єдина на той час сила, зовсім незалежна від будь яких зовнішніх впливів, суверенна в своїх діях що мала сама виконати власні рішення"(1), "УВО може належно використати, скріпити і направити в правильне русло стихійний рух народних мас, до збудування власної держави".(2) Серед праць Зиновія Книша варто виділити монографії: "На повні вітрила"(3), "Справа Східних торгів у Львові"(4); "Становлення ОУН"(5); а також статті: "Атентат на президента Польщі Станіслава Войцеховського"(6); "Атентат Степана Федака у Львові"(7); "Військо в цивільній одежі"(8); "До справи Сидора Твердохліба"(9); "Євген Коновалець в очах молоді генерации УВО"(10); "Підгрунття УВО"(11)

Згадані праці охоплюють весь період історії українських націоналістичних організацій протягом 20-30-х років ХХ-го століття. Праці є вартісними ще й тим, що для їх написання автор використав дописи самих учасників націоналістичних рухів, які пізніше мали різні погляди на окремі події і персоналії. Таким чином, ці праці дозволяють за допомогою співставлення свідчень різних джерел об'єктивно підійти до проблем тогочасного політичного розвитку, незважаючи на позиції самого автора.

Серед пропонованих досліджень за даний період помітна праця Петра Мірчука "Нарис історії ОУН"(12). В даному дослідженні досить ґрунтовно висвітлено період становлення УВО та її структура. До праць на згадану тему належать документальні спогади Осипа Навроцького (13), який був головою Начальної колегії УВО і брав участь у створенні цієї організації; Франца Штика (14), який був членом УВО і брав

участь у замаху на президента Речі Посполитої Станіслава Війцеховського; праці Григорія Васькевича (15), в яких він торкався взаємин Євгена Коновальця і уряду Західно-Української Народної Республіки.

У 1991р Українська Видавнича Спілка видала працю знаного галицького адвоката Степана Шухевича «Моє життя. Спогади.»(16) У цій праці автор достатньо широко висвітлює як ті процеси у яких брав участь в якості адвоката, так і ті де був спостерігачем. У вступі до вказаної праці, донька автора Степанія Шухевич-Строкон говорить що її батько опрацював «Велику історію українських політичних процесів у Галичині та Волині від 1922 до 1939 року.», проте покидаючи Львів мусів її там залишити.(17)

Опрацьовуючи книжки і статті вказаних вище авторів української діаспори, автор намагався користуватись лише фактами, викладених в цих працях. При чому їхні висновки, а навіть деяка емоційність у характеристиці тих чи інших подій, персоналій допомогли авторові усвідомити вплив тогочасних реалій на ідейні переконання згаданих дослідників.

Попри те, що в українській історіографії періоду незалежності України не було окремого дослідження на дану тему, багато істориків торкалися цієї проблеми у своїх працях. Протягом останнього десятиліття оцінка політичного життя Галичини і Західної Волині в 20-30-х років ХХ ст. почала переосмислюватись в дослідженнях істориків, політологів та соціологів, розглянуто нові концепції, винайдено нові підходи, відкинута ідеологічні нашарування радянської епохи. У зв'язку з тим навіть епізодичне висвітлення сучасними українськими істориками питання судових політичних процесів над учасниками УВО у Польщі 20-х років ХХ ст., дає можливість зрозуміти роль УВО у творенні націоналістичної ідеології, створенню підґрунтя для такої потужної політичної сили як ОУН.

Серед сучасних досліджень на увагу заслуговує праця Олега Багана “Націоналізм і націоналістичний рух.”(18). Вона містить короткий, доступний, популярний виклад явищ націоналістичного руху у ХХ ст. (до 1950 р.), викладено етапи його розвитку і становлення. В окремому розділі автор розглядає глибше генезу націоналізму, дає виразну характеристику причин поразок українського визвольного руху в минулому. Детальний опис історії УВО-ОУН чергується з аналітичними роздумами над моментами її складних періодів і проблемами ідеології і певною

мірою ліквідує прогалину в сучасному трактуванні націоналістичного руху.

Заслугує на увагу праця В. Макарчука і С. Макарчука “Доба суспільно-політичних полярностей і напруг.”(19). Автори відійшли від традиційного описання фактів і заглибились у вивчення причин та наслідків явищ політичного й соціального життя західноукраїнських земель у міжвоєнний період. Подібне зробив М. Швагуляк у брошурі “Пацифікація”(20), де автор детально описує не лише події у Галичині і на Західній Волині під час пацифікації, але і внутрішні та зовнішні причини українсько-польської конфронтації, а також її вплив на західноукраїнське політичне життя.

У праці “Українська інтелігенція в національно-визвольному русі на Західній Україні (1918-1939).” автор В.Чоповський(21) використовує чимало різноманітних джерел. Це дає можливість йому достатньо повно описати важливі події тогочасного політичного і культурного життя. Відзначимо також монографію Т. Гунчака “Україна: Перша половина ХХ століття.”(22), для її написання автор використав матеріали чужоземних архівів, що збагачує книжку невідомими досі фактами. Заслугує на увагу монографія М. Кугутяка “Галичина: Сторінки історії.”(23).

Серед сучасних молодих дослідників відзначимо І. Федика. Він у своїй праці “УНДО, ОУН: ставлення до Польщі.”(24), зробив спробу оцінити діяльність не тільки УВО та ОУН, але і показати поміркований підхід до політичних реалій, який репрезентувало УНДО. Ці обидві течії у своєму висліді мали одну ціль – Вільна Незалежна Україна, проте йшли до неї кожна своєю дорогою.

Згадаємо і працю Івана Головацького “Українські адвокати у політичних судових процесах у Східній Галичині (1921-1939рр).” В цій праці автор на основі чисельних архівних і друкованих джерел вперше висвітлює організаційні форми і методи діяльності українських адвокатів у політичних судових процесах у Східній Галичині (1921-1939 рр.). Проте в праці поставлено акцент на юридичну сторону даної теми. Про це яскраво говорять назви розділів роботи. РОЗДІЛ 2. Органи правосуддя, прокуратури, поліції й виправні установи в системі державного апарату управління Польщі та адвокатура в міжвоєнний період.; РОЗДІЛ 3. Загальна характеристика кримінального й кримінально-процесуального права Польщі (1921-1939 рр.) і тд.(25).

Подаючи коротку історіографію опрацьованих джерел та літератури, автор торкнувся найпомітніших праць на дану тему. Крім зазначених вище, автор користувався й іншими друкованими матеріалами, повний перелік яких вміщено наприкінці праці.

Багато інформації, автор почерпнув із різних збірників документів та матеріалів: “Свєген Коновалець та його доба.” (26), де вміщено спогади, публіцистичні та наукові статті колишніх членів націоналістичних організацій; “Життя і смерть полковника Коновальця.”(27) збірники матеріалів і спогадів “Срібна Сурма”. Фонди львівських архівів містять ряд справ стосовно теми нашого дослідження. Кожна з них, претендує на окреме ґрунтовне дослідження. Стрислий виклад найбільш відомих справ подано у цій праці. Авторіві вдалося залучити до свого дослідження низку архівних фондів, які знаходяться у Державному архіві Львівської області (ф. 1,108,110), та Центральному Державному архіві України у м. Львові (ф. 205, 309, 344, 359, 371).

Хронологічно робота охоплює період з часу створення УВО до згасання її діяльності на початку 30-х років і переходу її особового складу до Організації Українських Націоналістів.

Праця складається зі вступу, трьох розділів: передумови виникнення УВО та її революційно-військова діяльність на початковій стадії; революційно-політична діяльність УВО та судові процеси над її членами; УВО у складі ОУН, висновків, списку використаних джерел та літератури.

ПРИМІТКИ ДО ВСТУПУ

1.Книш З. Власним рухом. Українська військова організація від осені 1922-до літа 1924 р. – Торонто, 1966. — С.36.

2.Книш З. Далекий приціл. УВО в 1927-1929 рр. – Торонто, 1967. — С. 28

3.Книш З. На повні вітрила. -Торонто,1968.

4.Книш З. Справа Східних торгів у Львові. -Торонто, 1965.

5.Книш З. Становлення ОУН. К. , 1994.

6.Книш З. Атенат на президента Польщі Станіслава Войцехівського // Срібна сурма Матеріали і спогади до діяльності УВО / За ред. З. Книша . —Торонто. —1953.

7.Книш З. Атенат Степана Федака у Львові. // Срібна сурма. Початки УВО в Галичині. / За ред. З. Книша . —Торонто, 1963.

8.Книш З. Військо в цивільній одежі. // Життя і смерть полковника Коновальця. - Львів: "Червона Калина", 1993.

9.Книш З. До справи Сидора Твердохліба. // Срібна сурма. Матеріали і спогади до діяння УВО. / За ред. З. Книша. — Торонто, 1962.

10.Книш З. Євген Коновалець в очах молоді генерації УВО. //Євген Коновалець і його доба. – Мюнхен, 1974.

11.Книш З. Підґрунтя УВО// Срібна сурма. Матеріали і спогади до діяння УВО. / За ред. З. Книша. - Торонто, 1962.

12.Мірчук П. Нарис історії ОУН. Мюнхен – Лондон – Нью-Йорк. -1968.

13.Навроцький О. Початки УВО у Львові. // Срібна сурма. Початки УВО в Галичині/За ред. З. Книша. Торонто, 1963.

14.Штик Ф. В перших роках УВО у Львові // Срібна сурма. Початки УВО в Галичині /За ред. Книша З. - Торонто, 1963.

15.Васькевич Г. Євген Коновалець і Євген Петрушевич в 1920-1921 рр. // Євген Коновалець і його доба. —Мюнхен, 1974.

16.Шухевич Степан. «Мое Життя.Спогади.»//Українська Видавнича Спілка Лондон//

17.Шухевич Степан. «Мое Життя.Спогади.»//Українська Видавнича Спілка Лондон//

18.Баган О. Націоналізм і націоналістичний рух. —Дрогобич, 1994.

19.Макарчук В. Макарчук С. Доба суспільно-політичних полярностей і напруг. // Львів. Історичні нариси. – Львів, 1993

20.Швагуляк М. Пацифікація. – Львів, 1993.

21.Чоповський В. Українська інтелігенція в національно-визвольному русі на Західній Україні (1918-1939). —Львів, 1993.

22.Гунчак Т. Україна. Перша половина ХХ століття. —К. : Либідь, 1993.

23.Кугутяк М. Галичина: сторінки історії. – Івано-Франківськ, 1993.

24.Федик І. УНДО, ОУН: ставлення до Польщі. – Львів, 1998.

25.Головацький І. Ю. Українські адвокати у політичних судових процесах у східній Галичині (1921-1939 рр.) – Львів. ТРІАДА ПЛЮС. 2003.

26.Євген Коновалець та його доба – Мюнхен, 1974.

27.Життя і смерть полковника Коновальця. — Львів “Червона Калина”, 1993.

РОЗДІЛ I.

ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ УВО ТА РЕВОЛЮЦІЙНО-ВІЙСЬКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ НА ПОЧАТКОВІЙ СТАДІЇ СТАНОВЛЕННЯ

Відродження національного життя українців Галичини, пов'язане з іменами Маркіяна Шашкевича, Якова Головацького та Івана Вагилевича. “Весна народів” 1848-го року стала новим етапом у розвитку національного руху в Галичині. Діяльність Головної Руської Ради яка взяла себе завдання національно-культурної праці, започаткувала становлення політичного життя українців краю. Головна Руська рада виступила перед імператором з вимогою поділити край на дві автономні провінції: Східну (українську) з центром у Львові та Західну (польську) з центром у Тарнові або Кракові. Активно проти такої пропозиції виступили поляки. Використовуючи всі можливі важелі тиску на Австрійський уряд, вони зробили все, щоб не допустити до втілення цього проекту. З поразкою “Весни народів” ця вельми розумна ідея на жаль не була реалізована, що в майбутньому стало головною причиною конфлікту між українськими і польськими політичними колами, та польсько-української війни 1918-1919 рр.

Кінець XIX- початок XX століть відзначилися бурхливим ростом українських громадсько-політичних організацій, перехід українського національного руху у третю заключну фазу.

У березні 1867 р. патріотично налаштована українська молодь кинула клич до створення товариства, метою якого було б “пізнання і просвіта народу”. 8 грудня того ж року відбулися перші установчі збори “Просвіти”. У жовтні 1885 р. було почато створення першого після Головної Руської Ради з 1848 р., політичного товариства “Народня Рада”. Ініціатором створення був Юліан Романчук.

29 листопада 1912 р. президент австрійських міністрів гр. Штірк вручив президії українського парламентського союзу проект цісарського патенту в справі закладення українського університету. Та ні цьому проектові, ні пізнішим його модифікаціям не судилось зреалізуватися.

У 1894 р. почалося створення, спортивно-пожежних за формою, а мілітарних за змістом товариств “Соколи” та “Січі”. Вони відбули два крайові здвиги у Львові. Та оскільки “Соколи” і “Січі” формально залишалися спортивно-пожежними товариствами, молодь по селах і містах бачачи військову підготовку поляків, почала і собі створювати осередки суто військових товариств. Так зародилося “Товариство Українських Січових Стрільців”. Статут було затверджено 18 березня 1913 р. Ще в 1911 р. учні львівських середніх шкіл організували таємний військовий гурток “Пласт”, що поставив собі за мету – теоретичний і практичний військовий вишкіл своїх членів. Згодом пластові гуртки поширилися по цілому краю.

Вже на початку Першої світової війни, українцям було обіцяно повернутись до тої пропозиції що її висувала Головна Руська Рада та народовці, але після війни. В 1914 р. у Львові було створено Загальну Українську Раду, що стала представництвом українського народу в Австрії на час війни. Великі надії поклалися на військову організацію Українських Січових Стрільців, що мала стати зародком регулярної Української Армії. Під тиском поляків австрійський уряд не дав згоди на створення якоїсь більшої військової формації з українців, хоч поляки для себе домоглися більшого, створивши два повноцінні легіони. Для українців же було дано дозвіл на формування військової формації, не більше 2500 стрільців. Не дуже погоджувалась австрійська військова адміністрація відпускати до українських сотень офіцерів-українців, які були в діючій армії. Брак старшин в УСС відчувався постійно. Українські Січові Стрільці брали активну участь у багатьох важливих військових операціях. Це були героїчні сторінки історії УСС. Австрійське командування визнавало українські частини як найбільш дисципліновану та витривалу військову одиницю. Проте війна підходила до свого завершення. Австро-Угорська імперія була на межі розвалу. Уряд робив останні спроби для порятунку. Було запропоновано реформувати монархію на конфедеративних засадах. Проте ця обіцянка прийшла вже запізно. Угорщина утворила свою незалежну державу, польські політичні сили також ставили вимоги надати незалежність Польщі. Українці в тій ситуації стали перед вибором: або Галичина мала стати частиною Польської держави, або проголосити свою незалежність. Поляки активно готувались до захоплення влади у Львові, тоді Центральний Військовий Комітет, на чолі з сотником Дмитром Вітовським, сам взяти вла-

ду в краю. Операція була розроблена блискуче, 1 листопада 1918 р. о 4 годині ранку 60 старшин і 1400 стрільців, які були у розпорядженні ЦВК взяли владу у Львові в свої руки. На ратуші було вивішено синьо-жовтий стяг. Подібно узяли владу майже в цілій Галичині. Захоплення влади пройшло безкровно.

Проте вже того ж 1 листопада польська боївка почала проводити напади на українських військових. Падали перші жертви. Українська влада не зуміла організувати гідну відсіч. Львів перекроїли барикади. Січові Стрільці, які тоді стояли у Чернівцях, запізнилися до Львова на два дні. Українських військових було надто мало, щоб ліквідувати польські бойові загоны у Львові. Полякам почала надходити поміч з краю. Польський уряд у Варшаві почав відкрито надавати допомогу польським сепаратистам у Львові. Це вже був початок польсько-української війни. Війни, до якої тільки-що народжена Західно-Українська держава була не готова, передовсім через відсутність боездатної армії. Її почали створювати практично заново. Для того щоб відпочити від безперервних боїв у місті, командування вирішило 22 листопада покинути Львів. Навколо Львова утворено фронт і розпочато реорганізацію військових частин, які були у розпорядженні уряду ЗУНР. Були і героїчні Вовчухівська та Чортківська операції зі спробами відвоювати загарбане. Проти маленької Галичини воювала ціла Польща, а їй допомагала новочасним озброєнням Франція. На підтвердження цього наведемо слова, сказані маршалом Юзефом Пілсудським на виступі у Львові 7 серпня 1923 р. Маршал так оцінював сили, які зуміли здобути Львів для Польщі у листопадові дні 1918 року: “Оборонці Львова склалися з трьох нерівних частин. Перша – то ваші діти, діти Львова; друга, численніша частина – то ваші родичі із Західної Галичини, найчисленніша частина – то змобілізовані полов’яки (члени Польської Організації Військової – В. Д.) з Королівства Польського. Так виглядає дійсна історія.” І ще: “Тисячі труб ерихонських руйнували не мурі ворога, бо там з тих ерихонських труб хіба що “кінь сміявся”, лиш мою душу, Начального Вождя, який мав чотири п’ятих своїх сил не де інде, як під Львовом.”(1) Українці ж були самі. Навіть Велика Україна не змогла надати належної допомоги, через ситуацію, що склалася. Хоча заради правди треба сказати що шанс вдержати свою державу галичани мали досить великий. На підтвердження вище сказаного наведемо слова Льонгина Цегельського -- міністра внутрішніх а пізніше зовнішніх справ ЗУНР. “Наприкінці січня

1919р. за ухвалою альянтів, до Галичини прибула антантська місія під проводом генерала Барталемі щоб посприяти укладенню миру між Польщею та Західною Україною, а тоді повернути військові сили обох держав проти большевиків ... Як тимчасову “демаркаційну лінію” між Польщею та Західною Україною місія Барталемі пропонувала тодішню бойову лінію, з тим, що остаточні кордони будуть визначені Версальською конференцією при співучасті українських представників. Однак, Українська національна рада у Станіславові відкинула цю пропозицію двома третинами голосів.” Виходить для цих двох третин депутатів невідома була приказка “краще синиця в жмені, ніж журавель в небі”, вони погнались за тим журавлем. І його не впіймали і синицю випустили. (А мали ж шанс озброєні альянтами і східну Україну визволити.) Далі Цегельський пише: “На скільки неоправданим було це, стало зрозуміло уже в грудні 1919р. коли Мировою конференцією визнала, що східною межею Польщі буде т.зв. лінія Керзона, яка залишала Львів і Дрогобич (а так само Володимир Волинський, Сокаль, Раву-Руську, Чесанів, Мостиська, Самбір, Старий Самбір, Турку і т.д. за Західною Україною ... на міжнародному рівні визнавалось, що Східна Галичина це не Польща ... Згодом Польща заявила що лінію Керзона приймає і зрікається претензій до Східної Галичини, а держить її для альянтів тільки в тимчасовій мілітарній окупації, для оборони перед большевиками.”(2) Після того, як УГА у липні 1919 року перейшла Збруч, польська влада розпочала помсту над завойованим українським населенням. Проведено арешти всіх політичних діячів, які не емігрували. Створено концентраційні табори, через які лише до 1922 року пройшло понад 100 тисяч українців, понад 27 тисяч із них померло. Польща ввела “наглі суди” для розправи над українцями, в більшості присуд їх був – кара на смерть. Активно впроваджувалась політика осадництва, було розparcelьовано 800 тисяч гектарів землі, ці ґрунти придбали через сприяння влади 200 тисяч поляків ще 100 тисяч поляків приїхали до міст Східної Галичини (3).

Виникнення українських націоналістичних організацій у цей період було продиктоване необхідністю: нація мала б мати структуру, спроможну чинити опір цій окупації. Це доводить той факт, що заснування Української Військової Організації було історично закономірним. Як правило нація, що перебуває у занепаді, рятується за допомогою тої чи іншої форми націоналізму. Ці умови існували на Західній Україні, тому саме

тут було засновано організацію такого типу. Передумови, які сприяли заснуванню, визначили і ставлення організації до Польщі. Це ставлення залежало від форми окупаційно го режиму і його дій стосовно українців. На перший план тут виступає взаємозалежність політики Польщі на західноукраїнських землях і дій націоналістів. Таким чином, на початку двадцятих років у Галичині склалися передумови для діяльності організації, яка повинна була працювати в іншому руслі, ніж українські партії довоєнного типу(4). Ставлення до Польщі і усвідомлення необхідності спротиву були психологічним чинником для утворення Української Військової Організації.

Деякі речники угодовської течії в українському середовищі звинувачували УВО в тому, що нібито вони своїми акціями спровокували так звану “пацифікацію”. У свідченнях Осипа Мегаса – українського делегата на мирову конференцію в Парижі, говориться: “Історія теперішньої окупації (1918-1920) Східної Галичини поляками порученої їм державами Антанти, свідчить наглядно, як поляки надужили уділеного їм мандату і є разом доказом яку страшну і в наслідках своїх сумну похибку поповнили держави Антанти, віддаючи полякам у Східній Галичині, хоч провізорично владу над українцями. Теперішня польська окупація, страшна картина мартирології Українців, мартирології якої ні під теперішню хвилю не знав ніякий народ, ні якого прикладу не знає взагалі історія. Ця безлична наруга високих, Вільсоном проголошених, тез і засади самовизначення народів. Польська військова і ділова управа поставила собі за мету використати свою хвилеву владу і безконтрольність щоби заки прийде до заповідженого Антантою народного голосування, вигубити як найбільше число українського населення а головне інтелігенції. Насильства над українським народом допускалися поляки не лише в часі оружного походу на наш край але і тепер, в часі свого хвилевого панування у східній Галичині допускається безнастанних злочинів, які не лише нарушують наші національні права, але і топчуть брутально людські і Божі закони”(5). Проїхавши по Галичині автор списав “сотні свідчень страшного польського геноциду над мирним населенням і військовополоненими по таборах інтернованих. Східна Галичина представляється як одне велике цвинтарище”(6). Автор з сумом констатує: “Матеріали і описи подані у цій книжці, це лише дуже мала частина тих незліченних звірств польської руки на Лемківщині, Східній Галичині, Волині, Холмщині і Поліссю”(7).

Окрім згаданої праці на цю тему було також видано урядом Західно-Української республіки у грудні 1919 року «Криваву книгу. Відомості що стосуються вторгнення поляків на українську територію Східної Галичини у 1918/19. У даній роботі із величезної кількості звірств, які вчиняли поляки, згадуються лише ті, які містять точні дані. Ця книга – акт обвинувачення Польщі у масовому винищенні українського населення Галичини яке було на цих теренах корінним.

По всій Галичині прокотилась хвиля військового, а в слід за ним і поліційного терору. Згідно зі звітами міжнародного Червоного хреста, лише восени 1919 р. число українців, заарештованих та засланих до таборів полонених, перевищувало сто тисяч, в цьому числі понад одну тисячу українських греко-католицьких священиків. Вони карались у казематах Любліна, Берестя, Стшалкова, Варшави, як теж у концтаборах Домб'є, Вадовиць, Перемишля, Пикулич, й інших. Ув'язнених українців морили голодом та піддавали важким тілесним покаранням, внаслідок чого тисячі загинули, а тисячі залишились каліками. За мовчазною згодою уряду, польські поліційні та військові частини проводили по селах грабежі, безправно реквізували в українського населення майно, знущалися над населенням, у вигляді покарань людей нагайкою чи шомполами, гвалтували жінок та дівчат. Багато українських патріотів розстріляно без усякого суду, проти колишніх українських вояків провадились політичні процеси. Наприклад без суду поляки розстріляли десяткох українських священиків – о.Остапа Нижанківського, о.Заторського, о.Лопатинського, о.Захарію, о.Підляшецького, о.Галібея, о.Сухаровського та ін. Це і був той ґрунт з якого вийшла когорта бойовиків УВО, і чи могли вони зайняти інакшу позицію, на власні очі бачачи всю сутність польської держави, її страшне нутро. Якщо висловлюватися образно, питання стало – або вмерти стоячи, або жити на колінах. У тій ситуації поява власне такої організації, як УВО, була дуже і дуже на часі. Терор Польщі проти українців став підґрунтям для виникнення націоналістичних середовищ, які підтримував найширший український загал. Українська Військова Організація заступила місце регулярної української армії, тим самим продовжуючи боротьбу за державну самостійність України. Своїм першим організаційним завданням УВО поставила “вилучити” колишніх українських вояків з народної гуці і залучити їх до подальшої боротьби в нових умовах.

Найперше — з організаційного та ідейного боку поява УВО та її дії були підготовані останніми роками, політичною діяльністю національно свідомих кіл української суспільності, зокрема зорганізованої української молоді. Викристалізувалося це і усвідомилося в народі з моменту відродження української державності в листопаді 1918 року(8). Основною ціллю УВО було об'єднати всю галицьку українську спільноту довкола ідеї визвольної боротьби на галицько-українських землях та втримати її у вірності і послуху своєму політичному проводові(9). Не дивно, що першими творили таку організацію або військові, або особи, наближені до Січових Стрільців. Причина цього полягає в тому, що військовиків легше згуртувати і вони однозначно висловлювали своє ставлення і до самого факту окупації, і до Речі Посполитої в цілому. Це переконання було сформовано під час українсько-польської війни і перших місяців польського правління на українських територіях. Військовики усвідомлювали потребу протистояння окупантові. Таким чином їхнє ставлення до Польщі і їхнє усвідомлення необхідності спротиву стали психологічними чинниками для створення Української Військової Організації.

Існує проблема точного визначення часу заснування УВО. Є декілька припущень щодо цього. Перше: УВО була заснована в липні 1920 року на останньому засіданні Стрілецької Ради, яка у зв'язку з тим була розпущена (10). Друге: Стрілецька Рада відіграла дещо меншу роль у створенні УВО, яка виникла спонтанно через об'єднання різних політиків і основним промотором цього був Євген Коновалець (11). Третє: УВО була сформована в серпні 1920-го р. після з'їзду представників військових організацій за кордоном, як результат об'єднання військовиків (12). Четверте: судячи з листів Євгена Коновальця, УВО творилося поступово і з великою обережністю (13.). Очевидно, що вагомим психологічним чинником у заснуванні УВО було негативне ставлення до Польщі та її політика щодо українців. Це стало підґрунтям для виникнення націоналістичних середовищ, які підтримував найширший український загал.

Оскільки точної дати виникнення УВО не збережено в жодному документі з тих часів, то нараду Стрілецької Ради в Празі, в липні 1920-го року, про яку згадує полк. Є. Коновалець у своїх “Причинах до історії української революції”, беремо за початок створення УВО. Позаяк 2-го вересня 1920-го р. опубліковано “Приказ УВО ч. 1”, то значить в той час УВО вже

існувало (14). Про заснування першого керівного ядра – Начальної Команди УВО – у Львові Осип Навроцький свідчить так: “з початком вересня 1920 р. як його повідомив Ярослав Чиж, недавній член Стрільцької Ради СС та колишній начальник контррозвідки в Курені СС, що Стрільці створили Військову Організацію, щоб зберегти військові кадри для боротьби проти обидвох окупантів і що “організаційна робота ведеться. Командантом Української Військової Організації буде полк. Євген Коновалець, він поки що у Відні, але старається якнайшвидше дістатися до Львова” (15). Створення такого командного осередку у краю Я. Чиж запропонував сот. О. Навроцькому; це значило, що Чиж мав повноваження від уже існуючої на той час УВО створювати такий осередок у Львові і вирішити питання про набір осіб. Важливу роль для точного визначення мети діяльності УВО мав з’їзд представників українських військових організацій, який був проведений з 1-го червня 1920-го року. На ньому було проголошено доцільність боротьби за Українську Самостійну Соборну Державу. З’їзд було ухвалив рішення відмовитися від розрахунків на допомогу Антанти проти Польщі, військовики закликали покладатись тільки на власні сили. “Українська Військова організація у своїй боротьбі проти окупантів покладатиметься виключно на сили своєї нації, хоча і не буде припиняти пошуку союзників, при цьому було відкинено будь яке служіння інтересам інших народів (16). УВО проголошувала себе організацією, основною метою якої є “збереження українських військових кадрів для загального революційного зриву нації. Але враховуючи конкретну історичну ситуацію, УВО мала намір вести боротьбу перш за все проти Польщі і весго року Є. Коновалець писав, що Англія виступатиме проти наступу поляків на Росію і в зв’язку із тим саме вона може бути прихильником визнання Польщі в її етнографічних межах. Тому сподівання уряду Української Народної Республіки на допомогу Польщі, спрямовану проти більшовиків є абсурдним і небезпечним тим, що вони ідуть урозріз із інтересами Англії. З іншого боку, Франція вбачає в Польщі нового союзника і робитиме все можливе, щоб посилити її становище. До того ж пропольські настрої в Західній Україні можуть бути використані для пропагування визнання приналежності Західної України до Речі Посполитої (17).

Прибувши до краю ранньою весною 1921 р., полк. Є. Коновалець скликав на таємні збори біля 100 колишніх старшин і ознайомив їх з тодішньою політичною ситуацією, роз’яснив за-

сади нової підпільно-революційної організації. Згідно з тезами його доповіді, УВО повинна стати в своїй політичній діяльності на націоналістичних позиціях; боротися з усякими проявами русофільства та полонофільства; перестерігаючи народ перед надмірним оптимізмом щодо можливостей успіху дипломатичної акції уряду ЗУНР; готуватись до затяжного періоду польської окупації; спонукувати до організації всі сили народу в усіх ділянках його життя; звернути особливу увагу на молодь, жіноцтво, селянство та робітництво; пропагувати ідеї соборництва, національного активізму і віри у власні сили (18).

Під організаційним оглядом західноукраїнські землі поділено на чотири округи на правах самостійних “корпусів”. Цілістю діяльності УВО має керувати її Начальна Команда. Членами Начальної Команди УВО стали: сотн. Богдан Гнатевич – начальник штабу; Микола Саєвич – бойовий референт; Дмитро Паліїв – політичний референт; Осип Думин – розвідка; інж. Ярослав Индишевський; проф. Юрій Полянський; полк. Роман Сушко; Василь Кучабський; Остап Коберський; Осип Навроцький; Михайло Матчак; Петро Бакович; Ярослав Чиж. Після повернення з-за кордону в 1922-1924 рр. до Начальної Команди УВО ввійшли ще сотн. Юліян Головінський; полк. Андрій Мельник; а також Володимир Целевич; Володимир Бемко; Ярослав Селезінка та Іван Ривак. Спочатку Начальна Команда була водночас і Крайовою Командою. По виїзді Є. Коновальця восени 1922 р. вже на постійно за кордон, осідок Головної команди УВО, званої тоді Начальною Командою, перенесено так само за кордон, а діяльністю УВО на західноукраїнських теренах стала керувати окрема Крайова Команда, підпорядкована Головній команді УВО (Там само.). Крайовими командантами УВО були: проф. Юрій Полянський (1922-23); Петро Бакович (1923); полк. Андрій Мельник (1923-24); інж. Ярослав Индишевський (1924); сотник Юліян Головінський (1923-26 і 1930); інж. Богдан Гнатевич (1926-27); полк. Роман Сушко (1917-29); сотник Омелян Сенік (1929) Крайовими комендантами УВО на центрально-східних українських землях були – сотники Іван Андрух та Микола Опока (19).

Після створення Начальної Команди УВО проведено розподіл Галичини під кутом потреб організації. Зробив це полковник Є.Коновалець за допомогою сотника П.Баковича. Край поділено на 10 округів, беручи до уваги моменти географічні, комунікаційні та військово-організаційні. Утворено такі струк-

турні одиниці: Львів – місто; Львів – округа; округа Бережани; округа Тернопіль; округа Чортків; округа Станіславів; округа Перемишль; округа Стрий; округа Коломия і округа Самбір (20). Пізніше з повітів Рава Руська, Любачів, Чесанів – створено ще одну 11-ту округу, а з повітів Сокаль, Радехів, Кам'янка-Струмилова, Золочів і Броди створено ще 12 та 13 округи (21).

Розбудувавши свої структури організація вирішила голосно заявити про себе, про своє ставлення до Польщі і до факту окупації Західно-Української держави. З іншого боку, важливою для ставлення УВО до Польщі була опінія західних держав щодо ситуації в Галичині. Організація намагалась всіляко довести Європі, що українці проти загарбання і проти геноциду мирного українського населення Галичини. УВО прийняла виклик, що його кинула польська влада і вирішила довести силу підпілля. Для цього потрібно було мобілізувати маси до постійної військової готовості супроти окупаційної влади. Передовсім УВО закликала всіх українців відмовитись визнати польську владу законною, а польську державу – господарем тимчасово окупованих нею українських земель. З цією метою на початку 20-х років проведено декілька головних протестаційних кампаній.

Серед них:

1. Бойкот принесення присяги на вірність польській державі. Цього вимагали поляки від усіх українців, що працювали як урядовці чи службовці різних державних або самоуправних посадах. Заклик УВО викликав серед українського населення прихильний відгук, і українці почували себе далі громадянами української держави і масово відмовлялися від присяги, не зважаючи на загрозу позбавлення роботи. Акція змобілізувала українську суспільність і примусила польську владу піти на поступки.

2. Бойкот загального перепису населення Західної України, як частини польської держави, в листопаді 1921 р.

3. Бойкот виборів до польського сейму в листопаді 1922 р.; Існувала думка, що участь українського населення в польських виборах і вислання представників до польського парламенту були б сильним козирем для польської пропаганди. Вона могла б твердити, що населення Західної України вже примирилося з приналежністю до польської держави і тому Рада Амбасадорів повинна визнати Західну Україну невід'ємною частиною Польщі, а українську справу на західноукраїнських землях – внутрішньою

справою польської держави (хоча щодо цієї думки можна і по-дискутувати).

4. Бойкот набору до польського війська, що почався в грудні 1922 року, мав засвідчити перед світом, що тільки насильством можна змусити українську молодь служити в чужій для неї польській армії та складати присягу на вірність чужій Польській державі. А присяга з примусу – неважна і не може нікого зобов'язувати (22). До всіх акцій пасивного спротиву УВО ангажувала все українське громадянство, поширювала заяви уряду ЗУНР, даючи ініціативу та залишаючи за собою загальне керівництво. Створюючи форми активного спротиву загарбникам, УВО перебрала на себе повністю проведення даної акції. В таких випадках участь в акціях брали тільки окремі члени УВО, визначені для того Командою УВО. До таких акцій належали: індивідуальний терор супроти представників окупаційної влади; саботажні – нищення ворожого майна і руйнування комунікацій; експропріаційні напади на державні установи, головно – на поштові уряди і амбулянси (поштові вози).(23).

Саботажні акції, що найсильніше розвинулися влітку та восени 1922 р. під безпосереднім керівництвом Є.Коновальця, були скеровані проти державних об'єктів. Наприклад: у травні 1922 р. в Буковинцях коло Перемишля спалено великі військові склади, на передмісті Перемишля Засянні - два військові склади вовни і військовий тартак. На шляху Львів – Бібрка сильно пошкоджено залізничні рейки та перервано телеграфні дроти. 3-го червня знищено будинок жандармерії у Яворові. 16-го червня спалено поліцейні приміщення в Городку біля Львова. 18-го червня кинено бомбу на поліцейну станицю в Угнові, а 27-го червня – в Судовій Вишні. 28-го червня спалено будинок водної станції в Любачеві, 2-го липня – залізничну станцію в Сопотові коло Кут, а тиждень пізніше - знову під Городком біля Львова. В липні пообривано телеграфні дроти навколо Львова, на лінії Коломия – Станіславів, біля Жовкни та в околицях П'ядин. 20-го серпня кинено дві бомби до будинку повітового коменданта поліції в Стрию. 28-го серпня знищено залізничну станцію та поліцейний дім в Яворові. У вересні спалено будинок староства в Печеніжині, зірвано залізничний міст у Яворові, підкладено бомби під поїзд на лінії Львів – Підгайці, на станції Бондарів, на залізничний шлях біля неї, зірвано залізничні рейки на шляху Вигнанка – Івання Пусте та на лінії Стрий – Сколе біля с. Конюхів (24). Одночасно УВО провадила саботажну акцію і про-

ти польських поміщиків, які сваволили по українських селах, та проти колоністів, що були здебільшого поліційними донощиками. Влітку і восени 1922 р. проведено біля 2300 підпалів фільварків, скирт збіжжя та господарських будинків, що були власністю польських дідичів та колоністів (25).

Окремою бойовою акцією УВО був партизанський рейд, проведений у жовтні 1922 р. групою 50 бойовиків, під командою колишніх четарів УГА – Степана Мельничука і Павла Шеремети. Еміграційна газета “Український скиталець” писала про цей рейд: “Дня 15-го жовтня появилася у Зборівському повіті повстанська група зложена з 50 людей. Вона, руйнуючи і палячи по дорозі фільварки польських дідичів та оселі польських колоністів, вбиваючи та проганяючи польську поліцію і жандармерію, перейшла повіті Зборів, Бережани, Підгайці, Бучач, Перемишляни, Борщів і Чортків. Одночасно появилася така група в Сокальщині і перейшла до Тернопільщини, третя група влилась до першої групи. Ці групи роздробились по дорозі на малі групи і, несподівано появляючись у різних місцевостях, ширили переполох між польськими зайдами. Дідичі і польські жандарми втікають до міст. Повстанці роздають забране поляками добро між селянами, а водночас закликають їх вступати у повстанські ряди і бойкотувати вибори. Відділи польської піхоти, кінноти та змобілізованих жандармів рушили проти повстанців, біля с.Осівня та Бобулинець Бучацького повіту прийшло до сутички, що переросла в завзятий бій. Поляки вимушені були втікати. А тим часом перша група карала польських колоністів і палила фільварки: Яцківці (Зборів), Авщетівку, Плавучу, Куряни, Шліхів, Темню, Конюхув, Гезенків, (Бережани), Писарівку, Черемхів, Горинь, Корзову, Вільку.

В Плавучій партизани вбили коменданта польської жандармерії Словінського і двох жандармів, у Горожанці кілька польських колоністів. Телеграфічна сполука на лінії зірвана. 25-го жовтня повстанці поділились на малі групи і розійшлися по Галичині. Відбувалися короткочасні сутички між повстанцями та поліцією. А 31-го жовтні дійшло до завзятої боротьби між одною групою повстанців і польським військом між Заліщиками і Олівцем, тоді попав у полон один з керівників – Степан Мельничук” (26). Незабаром Польській владі вдалося затримати і інших керівників повсталих загонів. Після короткого військово-польового суду С. Мельничука та П. Шеремету було розстріляно в Чорткові, а В. Крупу і Р. Луцейка у Львові (27.). Проте така політика і таке ставлення до Польщі, а також викликані ним акції

були безрезультатними і закінчилися після ухвали Ради Амбасадорів. Як і більшість українських політичних сил, УВО не визнала цієї ухвали Ради, але змушена була змінити свою тактику і частково своє ставлення до польського панування на західно-українських землях. Якщо до 1923 року УВО ставила акценти на політичній показовості, то після 1923 року її політика була практичнішою.

Як і кожна організація, УВО потребувала коштів на свої акції, на допомогу своїм ув'язненим товаришам, на інші видатки. Найкращою можливістю здобути кошти було проведення експропріаційних актів, чи як їх називали – ексів. УВО вважала доцільним забирати кошти, які польська влада збирала в українського населення і використовувати їх для своїх потреб. Найбільших розмірів екси набрали у 1924-26 рр., коли крайовим командантом УВО був сотник Юліян Головінський. Він створив спеціальну “Летючу бригаду”, якою особисто командував під час нападів.

З проведених ними ексів найбільш відомі такі:

Напад на поштовий фургон під Калушем 30-го травня 1924 р.; та 28-го листопада 1924 р.; напад на головну пошту у Львові 28-го березня 1925-го р.; напад на поштовий фургон під Богородчанами влітку 1925-го р.; напад на скарбовий уряд у Долині влітку 1925-го року; напад на поштовий фургон під містечком Дунаїв; напад на поштовий уряд м. Сурем у Познанщині (28).

Після нападу на поштовий фургон під Калушем у листопаді 1925 року і безвідповідальних дій деяких членів групи, поліція зуміла затримати одного з учасників акції – а саме І. Заславського, а також вийшла на слід братів Романа та Ярослава Барановських, яких заарештували у Львові. Власне арешт братів Барановських мав дуже тяжкі наслідки для подальшої діяльності УВО, оскільки вони пішли на співпрацю з польською поліцією. Роман був викритий і сам визнав зраду, а Ярослава взяв під свій захист після смерті Євгена Коновальця Андрій Мельник, що став головою проводу ОУН. І хоч було достатньо претензій до Я.Барановського, А.Мельник не віддав його на організаційний суд.

Така позиція Мельника сильно підірвала довіру до проводу у членів організації з краю, а також стала однією з основних причин розколу ОУН в 1940 р. Очевидно що організація, члени якої не довіряють проводу існувати не могла. Провід під керівни-

цтвом Мельника сам відійшов від організації. А організація вибрала собі новий провід.

Врятувався від арешту лише Ю. Головінський, що був дуже добре законспірований. В червні 1926-го р. проти затриманих учасників “летючих бригад” у Львові відбувся судовий процес, що тривав більше місяця. Іван Паславський у своїй промові не так ставав у своїй обороні, як в обороні прав українського народу, виправдовуючи революційну боротьбу УВО та гостро обвинувачуючи Польщу за варварське поневолення українців. Гідну поставу заявив і Микола Ясінський.

Обвинувачені були засуджені: Дмитро Дубаневич – 8 років тюрми; Іван Паславський – 5; Микола Ясінський – 4; Андрій Оленський – 3; Андрій Медвідь – 3; Ярослав і Роман Барановські по 2,5 роки; Микола Бігун – 6 років (хоч він участі в нападі не брав і мав алібі) (29).

У зв’язку з убивством шкільного куратора Собінського в жовтні 1926-го року був заарештований Ю. Головінський. Він пробув у в’язниці до судового процесу в січні 1928-го р. За час його відсутності екси припинилися. По звільненню Головінського з тюрми в липні 1928-го р. відбувся знов напад на поштовий уряд при вулиці Глибокій у Львові, під час якого загинув бойовик Ярослав Любович, а в березні 1929-го р. проведено напад на листоношу в будинку на вул. Городецькій у Львові (30).

Крім ексів проти окупаційної влади, УВО проводила і каральні акції проти українців, що співпрацювали з польською владою. Таких осіб в народі називали “хрунцями”. Бажаючи всіма засобами довести, що українське громадянство не підкоряється польській владі, організація прагнула припинити будь-які спроби співпраці з польською стороною, ставлячи їх на один рівень зі зрадою Батьківщини, що мало каратись смертю. Тому від куль бойовиків загинуло багато вїтїв, українців з походження, які добровільно стали на службу польській владі, закріплюючи стан окупації, спольщення українських земель та винищування українського самостійницького руху. Великого розголосу набула справа з атентатом на журналіста Сидора Твердохліба і судовий процес проти його виконавців. Ця тема буде ґрунтовніше висвітлена в наступному розділі даної праці.

Українська Військова Організація була створена як мобілізуюча сила для загального спротиву українського населення Галичини проти окупаційного режиму Польщі, що, в свою чергу, повинно було продемонструвати перед світом поспішність

рішення Ради окупаційного режиму Польщі, що, в свою чергу, повинно було продемонструвати перед світом поспішність рішення Ради Амбасадорів, про передачу Східної Галичини Польщі.

Початкові кроки в діяльності УВО були спрямовані на підготовку та проведення повстання проти окупантів Галичини. Для забезпечення матеріальної бази організації вирішено провести низку експропріаційних акцій з метою заволодіння державними коштами. Треба відзначити що нападів на приватних осіб з метою привласнення їх майна не було. Були напади на оселі переселенців з західних областей Польщі з метою відвернення колонізації українських земель поляками. Ці акції, а також широка агітація в масах спричинила до підняття патріотичного духу, яким перейнялись сотні тисяч юнаків та дівчат, що усвідомлювали потребу власної держави, бо лише в ній українці мали б можливості для свого всебічного розвитку.

ПРИМІТКИ ДО РОЗДІЛУ 1

1.Якимович Б. Українсько-Польські стосунки у міжвоєнному періоді. //Ямгорів. Інформаційно-публіцистичний альманах. — Городенка, 1991.

2.Л.Цегельський “Від легенди до правди.”/Львів. Видавничий відділ “Свічадо”. 2003/

3.Якимович Б. Українсько-Польські стосунки у міжвоєнному періоді. //Ямгорів. Інформаційно-публіцистичний альманах. — Городенка, 1991.

4.Федик І. УНДО , ОУН: ставлення до Польщі. – Львів, 1998. —С. 34-35.

5.Мегас О. Трагедія Галицької України. Матеріали про польську інвазію, польські варварства і польську окупацію Східної Галичини за роки: 1918, 1919, 1920. — Вінніпег, — 1920,—С. 5-8.

6.Мегас О. Трагедія Галицької України. Матеріали про польську інвазію, польські варварства і польську окупацію Східної Галичини за роки: 1918, 1919, 1920. — Вінніпег, — 1920,—С. 5-8.

7.Мегас О. Трагедія Галицької України. Матеріали про польську інвазію, польські варварства і польську окупацію Східної Галичини за роки: 1918, 1919, 1920. — Вінніпег, — 1920,—С. 5-8.

8. Срібна сурма. — Статті і матеріали до діяння УВО. // Початки УВО в Галичині. - Торонто, — 1963, — С. 167.
9. Срібна сурма. — Статті і матеріали до діяння УВО. // Початки УВО в Галичині. - Торонто, — 1963, — С. 167.
10. Мірчук П. Нарис історії ОУН. — Мюнхен—Лондон—Нью-Йорк. — 1968, — С. 14-15
11. Книш З. Дух, що тіло рве до бою. — Вінніпег, — 1951, — С. 25.
12. Навроцький О. Початки УВО у Львові. // Срібна сурма . Початки УВО в Галичині. / за ред. З. Книша – Торонто, — С. 25
13. Штик Ф. В перших роках УВО у Львові. // Срібна сурма: Початки УВО в Галичині. / За ред. З. Книша – Торонто — С. 66.
14. Мірчук П. Нариси історії. . . С. 17
15. Мірчук П. Нариси історії. . . С. 17.
16. Мірчук П. Нариси історії. . . С. 19.
17. Листи Коновальця з Відня на Україну. // Євген Коновалець і його доба. — Мюнхен. — 1974.
18. Мірчук П. Праця вказана. С. 18-19.
19. Книш З. Власним руслом. / УВО від осені 1922 р. до літа 1924 р. - Торонто. - С. 84.
20. Книш З. Власним руслом. / УВО від осені 1922 р. до літа 1924 р. - Торонто. - С. 84.
21. Мірчук П. Праця вказана. - С. 23.
22. Мірчук П. Праця вказана. - С. 23
23. Мірчук П. Праця вказана. - С. 23.
24. Мірчук П. Праця вказана. - С. 23.
25. Український Скиталець. – 1922. — №20.
26. Мірчук П. Праця вказана. - С. 25-28.
27. Мірчук П. Праця вказана. - С. 25-28.
28. Мірчук П. Праця вказана. - С. 25-28.
29. Мірчук П. Праця вказана. - С. 25-28.
30. Мірчук П. Праця вказана. - С. 25-28.

Евген Коновалець
Головний комендант УВО

Ярослав Чиж

Осип Навроцький

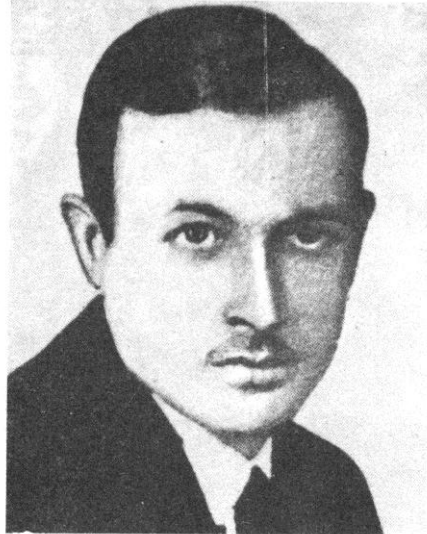

Михайло Матчак

Сотник О. Думин

Сотник Юліян Головінський
(1924—1926 і 1930)

Полковник Андрій Мельник
(1923—1924)

Полковник Роман Сушко
(1927—1930)

Сотник Богдан Г'натецьку
(1926—1927)

Степан Охримович визначний член
УВО, СУНМ і Крайовий Провідник
ОУН у 1930 р.

Сотник Євген Зиблікевич,
Окружний комендант УВО

Микола Ясінський, визначний
бойовик УВО, член "Летючої Бри-
гади" УВО.

Зиновій Книш,
бойовий референт УВО 1927—1930 рр.

Степан Мельничук, чотар УГА,
розстріляний поляками у Чорткові
11 листопада 1922 р. за збройний
виступ у бойовому загоні

Петро Шеремета, чотар УГА,
розстріляний поляками в Чорткові
11 листопада 1922 р. за збройний
виступ у бойовому загоні.

Сотн.Іван Андрух
райовий Комендант УВО
на СУЗ

Василь Крупа,
розстріляний поляками
30.11.1922 р. у Львові
за саботажну акцію

Ярослав Любович,
застрілений 5.3.1929 р.
у бойовій акції УВО
у Львові

Гриць Пісецький,
застрілений у бойовій
акції 30.07.1930 біля
Бібрки

Павло Голояд,
повішений поляками
27.4.1932 р. в Тернополі
за ліквідацію донощика.

Яків Пришляк,
повішений поляками
27.4.1932 р. в Тернополі
за ліквідацію донощика.

17 бойовиків УВО перед судом присяглих у Львові в січні 1928 року обвинувачені в атентаті на шкільного куратора Я. Собінського
В першому ряді зліва сидять: В. Атаманчук, І. Вербицький, М. Вербицький, Ольга Вербицька, сотн. Ю. Головінський

Роман Барановський

Ярослав Барановський

Степан Федак

Теоділь Ольшанський

Сидір Твердохліб

Ольга Басараб

Роман Шухевич

Юрій Березинський

Василь Білас

Дмитро Данилишин

Адвокати на процесах проти членів УВО.

Адвокат Степан Федак

Адвокат Володимир Старосольський

Адвокат Лев Ганкевич

Адвокат Степан Шучевич

РОЗДІЛ 2. РЕВОЛЮЦІЙНО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ УВО ТА СУДОВІ ПРОЦЕСИ НАД Ї ЧЛЕНАМИ

Першим найвизначнішим терористичним актом, що його виконала УВО, був атентат на керівника польської держави – маршала Юзефа Пілсудського і львівського воєводу Грабовського під час приїзду польського лідера до Львова. 25-го вересня 1921-го року відбулося відкриття ”Польських Торгів” на виставковій площі у Львові. На це торжество і прибув із Варшави Юзеф Пілсудський. Увечері з цієї нагоди у львівській ратуші відбулося урочисте прийняття-обід, на який прибув керівник польської держави у супроводі львівського воєводи Грабовського. Коли Пілсудський і Грабовський по обіді вийшли з ратуші і сідали до очікуваних на них автомобілів, пролунали постріли з револьвера. Пілсудський на той час вже сів до машини, а Грабовський дістав легке поранення. Атентатник був затриманий на місці. Це був Степан Федак, колишній четар УГА, член УВО (брат дружини Є.Коновальця) – псевдо “Смок”. Він був сином дра Степана Федака, заслуженого українського діяча та адвоката.

Того ж вечора по телеграфу вістка рознеслася по широкому світі і за короткий час стала політичною сенсацією, що довго не сходила зі сторінок місцевої та світової преси. Про арешт С. Федака і його становище писала українська преса у Львові: “. ... По хвилі загального переполоху зібрана публіка кинулась на виконавця атентату, що тим часом стріляв до себе, і в без примірний спосіб його масакрувала. Вирвати нещасного з рук розшалілої товпи вдалось поліційним органам щойно по довгій хвилі. ... Довідуємось, що Степана Федака відведено до поліційних арештів при вул. Казимирівській майже непритомного. Вночі він втратив був притомність і відзискав над раном. Коло 10 години перед полуднем втратив притомність іще раз і до год. 2 пополудні ще не відзискав. Він має легшу рану в грудях від власного пістолету, яким як говорять, хотів відібрати собі життя потім, як товпа кинулась на нього і велику на голові, котру завдав йому шаблею якийсь польський офіцер. Окрім того він покалічений від побоїв товпи. Тюремний лікар запевняє, що втрата притомності є тільки наслідком великого нервового

потрясіння, із-за чого його перші зізнання мусять бути баламутні... ” (1).

Цікавий спогад подає також Олекса Байков – редактор “Українського Слова” зі слів самого Степана Федака: “... Зараз мене почала бити публіка, хтось ударив мене черевиком чи чоботом по зубах, розбив горішню губу і вибив два зуби. Коли я вже лежав у в’язничній келії, майже кожного дня приходили поляки, головно колишні старшини-легіонери, казали відкривати собі келію і били мене та копали. Один старшина-легіонер увійшов до келії і почав кричати: ”А, ти сьвіня гайдамацка, ти хцялесь нашого Дзядка забіць”. (“Дзядком” називали легіонери Пілсудського) і копнув мене з усієї сили в груди. Я на то йому відповів: ” Тепер, коли я тут лежу ви дуже відважні і мене б’єте, але коли б я так стояв на ногах, ви напевно на те не відважилися б.” Засоромлений офіцер вийшов з келії. ” (2).

“Польська преса подала вістку про атентат в такій формі: “ПАТ комунікує: В хвилині, коли начальник держави Пілсудський по обіді, влаштованім на його честь, всідав до автомобіля з воєводою Грабовським, з-між товпи впали три стріли в напрямку автомобіля. Одна з куль ранила воєводу. Пілсудський вийшов цілий. Виконавець замаху старався четвертим стрілом позбавити себе життя, але його змила товпа поляків і нам місті важко побила. Поліції ледве вдалося пораненого й побитого Федака вирвати з рук розпашілої товпи і відвезти до лічниці.”(3). (Правда не до лічниці, а до поліції).

Подано і таке повідомлення: “Трагедія. Неділя 25 ц. м. глибоко вриється в пам’яті сучасників, а імовірно і грядущих поколінь. Під Львівською ратушею, де тільки що кінчився офіціальний обід у честь начальника польської держави Пілсудського, який заїхав до столиці Східної Галичини, щоб освятити її на грандіозний осередок польської торгівлі, впали при револьверні стріли, скеровані до самоходу начальника польської держави. В самоході сиділи начальник Пілсудський і шеф новоутвореного Львівського воєводства – Грабовській. Стріли віддав старшина УГА – Степан Федак і спрямував їх, як сам заявляє, не в грудь Голови польської держави, тільки направляв їх на виконавця польської влади в Східній Галичині, п. Грабовського” (4). Як бачимо перша звістка акцентувала про замах на Пілсудського, а друга – навпаки — на Грабовського. Це протиріччя не було вирішено і на суді. Спірним залишилось воно і надалі. Метою польської влади було втримати суспільство у переконанні, що

замах був на Пілсудського і відповідно, це виступ проти польської держави. Очевидно, за цим мала наступити генеральна розправа з незалежницькими і опозиційно до цієї держави налаштованими українськими колами. Українці ж намагалися звунити атентат тільки до особи Грабовського, як до представника окупаційної влади, якої українці не хотіли визнавати.

Та вже на наступний день часопис “Український Вісник” подає: ”Львівський атентат викликав у Варшаві велике вражіння. Майже всі денники видали надзвичайні додатки. В них пишеться про атентат на Пілсудського, що, як відомо, не є згідне з правдою” (5).

Атентат дав привід до арештів, що почалися серед студентів. Не тільки тому, що сам С. Федак був студентом, але й тому, що студентське життя не мало причини для конспірації і поліція найліпше могла в ньому добре орієнтуватися, маючи на приміті його провідників. Після масових арештів серед студентства, поліція мимохідь натрапила на членів УВО. Серед арештованих були також голова “Просвіти” професор Михайло Галущинський та професор Василь Щурат. Поводження з підсудними було надзвичайно жорстоке, щоби домогтися бажаних результатів, часто застосовували тілесні покарання, про що пізніше акцентувалось на судовому процесі.

Процес над “федаківцями” тягнувся цілий місяць. Кілька раз оголошували про початок судових слухань та вони все відкладалися. Львівська газета “Діло” так подавала цю інформацію: “. . . Сьогодні надійшла до оборонців С. Федака і тов. ухвала окружного суду у Львові – розуміється в польській мові, такого змісту:” Радна Палата Краєвого окружного суду у Львові після вислухання прокуратури постановлює відкликати визначену головну розправу в карній справі Степана Федака і тов. о злочин намагання убивства і головної зради, бо призначений до розправи суддя захорував. . .

Як бачимо, справжні містерії. Обжаловані вже рік сидять у слідчій в’язниці, всякі доходження, переслухання й комбінації перед пів роком покінчені, а переведення розправи постійно відкладається, саму справу кваситься і продовжується в безконечність. ... Взагалі не маємо щастя до процесів. Розправа проти д-ра Петра Петрушевича, “Косаківського ката”, покінчилася виказанням що він був прикладним лікарем, нічим покінчилася розправа проти д-ра Теодора Ваня і п. Тимотея Старуха, а започаткований процес о. д-ра Степана Юрика став

компрометацією, але не його. А вже вершком браку щастя до процесів являється історія з Гуцулами, котрих держать півтора року у в'язниці на те, щоби не перевести процесу. Починаються містерії і з процесом Федака і тов. Держать цілий рік в тюрмі кільканадцять молодих людей. Вони нетерпеливо дожидають суду і в останній хвилі наступає відложення розправи через хворобу одного судді. . . Найвищий час вивести справу С. Федака на денне світло.” (6).

18 вересня 1922 р. у Львові перед обличчям польського суду стало 13 українських юнаків із Степаном-Ярославом Федаком на чолі. Звинуватив прокуратор в імені Річі Посполитої Польської, судив їх трибунал в імені Річі Посполитої і іменем тої самої держави винесли вирок синам українського народу. У великій судовій залі на вул. Баторія, в тій самій залі, де судили Мирослава Січинського, де на лаві підсудних засідала сотня українських студентів, борців за український університет, в тім самім залі судили д-ра П. Петрушевича, д-ра Т. Ваня, Т. Старуха, о. д-ра С. Юрика, десятки старшин і стрільців Галицької Армії, там знаходились 18 вересня Коберський, Василь Кучабський, Михайло Матчак, Богдан Гнатович, Петро Яремійчук, Віктор-Леонард Голубович, Микола Тофан, Остап Горабійовський і Євген Зибликевич. С. Федака судили за намагання убивства, а інших за співучасть, за творення таємних революційних товариств, а крім того, всіх разом — за державну зраду.

Наведемо ще кілька заміток з глибоким і значущим для висвітлюваної теми змістом. “В великій салі карного суду при вул. Баторія розіграється великий епізод польсько-українських взаємин. З одного боку стає польський народ і його влада, в особі п. прокуратора, суддів, польської преси, жандармів, що з наїженими багнетами сторожитимуть судового будинку, а з другого – стануть підсудні, кров від крові і кість від кости українського народу, стануть їхні оборонці, батьки, матері, сини і сестри ставлених перед обличчя суду Річі Посполитої Польської. На стороні, прокуратора буде уся польська суспільність, зі сторінок польської преси залунає єдиний зов: розпни, розпни його! Попливе отруйна пісня з викривлених уст брукових свистків, святкуватиме вакханалію все те, що породжує шовінізм, імперіалізм, жагу панування, несправедливість і брехню. На салю львівського суду, де розпростер свої крила білий орел, будуть звернені очі усього українського народу. Це ж буде суд, суд загальний. Ще велике питання хто з того суду вийде по суті обжа-

лованим. Хіба ясно що при цьому обрахунку, при цьому загальному балансуванні польсько-українських взаємин, не тільки будеться говорити про револьверові вистріли Федака, але мусить втягнути до балансу і розстріли невинних людей, як о. Остапа Нижанковського; Михайла Мартинця, о. Підляшецького, і багатьох багатьох інших. В обличчя світа заступленого світовою пресою ствердиться загальне положення нашого народу за останні чотири роки.“(7).

І ще кілька коротких заміток:

“Процес Федака і тов. знову відложено. Адвокат д-р Володимир Загайкевич зложив протестаційну заяву перед судом, д-р Плушкевич зложив заяву до Президента суду Гавла. ” (8). “Замість сенсаційних відомостей про великий процес за державну зраду, пляноване повстання, переворот, спричинення небезпеки для держави ззовні та громадянської війни в нутрі держави “ – Читаємо в “Перегляді Понеділковім“ з 26 ц. м. таку скромну замітку: ”Варшава. Наш кореспондент повідомляє: як довідуємося із компетентних кіл, швидко буде оголошено амністія для 13 товаришів, проти державного заговору у Східній Малопольщі“. Перед судом стане один лише Федак, обвинувачений у заміренні вбивства.” (9). Отже, польській владі не вдалося провести масовий процес над обвинуваченими молодими студентами в злочинах, що могли нести за собою як покарання смертну кару. Як не старалася польська судова машина зламати українських патріотів, їй це не вдалося. Влада вимушена була погодитись на мінімум – процес проти С. Федака за спробу вбивства. Суд, що нарешті почався 23 жовтня 1922 року у Львові, було побудовано на тезі, що Степан Федак стріляв найперше до маршала Юзефа Пілсудського, хоч склалось так, що поранений був тільки Грабовський.

Сам виконавець атентату С. Федак, згідно з повідомленням преси на судовій розправі говорив, що: “Виконуючи політичний атентат, він звертав його не проти Пілсудського, що закидає йому акт обвинувачення, а проти львівського воєводи Грабовського, як відповідального представника польської окупаційної влади. Атентат виконав обжалований сам, без чужої співпраці чи намови. ... Вчинок його був тільки криком розпуки з приводу нелюдських знущань і нечуваних безprawств над українським народом східної Галичини.” (10). Вже перший свідок прокуратури, ген. Розвадовський заявив наступне: “Він (Розвадовський) був на раві в ратуші. На сходах ратуша почув з вулиці сухий тріск і в

першій хвилі думав, що він постав наслідком дефекту автомобіля. Пізніше в брамі почув два дальні стріли і четвертий приглушений. З натовпу кричали: “Стріляють!” Свідок поспішив до начальника держави, який заявив йому, що його врятували автомобільні подушки. Свідок оглядав на поліційнім постерунку револьвер, потім самохід і по слідах стрілів сконстатував, що виконавець замаху дуже добре і спокійно стріляв. Зауважив також, що пройшли близько місця, де сидів начальник держави. На запитання преслідника, чи стріли були спрямовані на начальника держави, генерал Розвадовський відповів: ”Не хочу ставити ніяких препозицій. Одначе маю особисте враження, що якби стріли були спрямовані на воєводу Грабовського, то виконавець міг би це вчинити тоді, коли воєвода всідав до самоходу, а не тоді коли начальник держави вже сидів в авті.” (11).

З протоколів і повідомлень з судової розправи виходить, що С. Федак прийняв таку тактику: 1. Визнає, що в українській суспільності існують рухи спротиву проти польської окупації Східної Галичини. (Було б абсурдним це заперечувати — В. Д.).

2. Подає фіктивну назву цієї організації, не згадуючи ні одним словом про УВО.

3. Не виказує ані одного прізвища членів цієї організації, визнаючи, що на теренах існують рухи спротиву проти влади, а летючки, прокламації, нелегальні видання і т. п. не в’яже зі своєю особою і не бере вину на себе.

4. Актентат дня 25 вересня 1921 року виконав він сам, із власної ініціативи і без наказу та відома організації, бо в тому часі вже до неї не належав. (12)

Розправа відбувалася в напруженій атмосфері і не бракувало на ній драматичних моментів. Обвинувачені й адвокати вживали тільки української мови. Їхні домагання щоб судові протоколи велися українською мовою, суд відхилправом і в нього не має змоги не піддатися актові, який у приміненні до нього є тільки актом насильства. Судити його міг тільки український народ, або інстанція третя, не зацікавлена в подіях, які мають місце на терені Східної Галичини від трьох літ. До вини не почувається. Перед українським народом, який для нього є найвищим і єдиним компетентним трибуналом, він стає з чистою совістю і отвертим чолом.” (13). Звинувачений Дмитро Паліїв заявив, що суд, перед яким він стоїть, некомпетентний його судити. Коли він і здійснив злочин, то це зробив на території Східної Галичини, якої державна приналежність тоді ще не була визначена. Він вважав себе

громадянином Західньо-Української Народної Республіки і підчинявся українському уряду, що на той час був на еміграції. Ніякої участі в атентаті, ані в його підготовці не брав. ... Акт оскарження констатував, що в слідстві він зрікся не тільки співучасті в атентаті, але й засудив його думку. Він привселюдно заявив, що дійсно участі в атентаті не брав, але про атентат був тої самої думки що і все українське громадянство, а воно його не засудило. (14) Ці глибоко патріотичні слова яскраво вказують, як обвинувачені, використовували судову залу як політичну трибуну, промовляючи до світу від імені свого народу. Український народ їхніми вустами ще раз підкреслював факт польського насильства та окупації української національної території, наголошуючи на своїм виключнім праві на Східну Галичину і підтверджуючи це своєю боротьбою.

Коли С. Федак розказував про звірства і масакри польської солдатні та поліції над українським населенням Східної Галичини, коли подавав назви осіб та місцевості, де відбулися найбільші розправи – в залі панувала тиша. Проте голова трибуналу довго не дав говорити Федакові про ті страшні речі. Він загрозив йому додатковими дисциплінарними карами. На протести оборонців, що звинувачений мав право виявити мотиви свого вчинку і що це мало для справи вагоме значення – трибунал відверто ігнорував.

Хоча недавно перед тим в Польщі увійшла в дію конституція 17 березня 1921 р., котра гарантувала свободу слова і забороняла конфіскацію повідомлень з судових розправ, проте українські часописи виходили у світ з білими плямами на місцях, де цензорський олівець викреслював все. Це була відверта судова комедія і епілог її відбувся 18 листопада 1922 року перед судом присяжних у Львові. На лаві обвинувачених сиділо 12 молодих людей, переважно старшин української армії, тепер у більшості студентів. І присуд був такий:

Степана Федака засуджено на шість років тюрми ;

Дмитра Паліва, Михайла Матчака, Петра Яремійчука, та Євгена Зиблікевича – на два з половиною роки; Франца Штика на півтора року. Інших підсудних звільнено з під вини, але на волю поки що не випущено. (15) У львівській в'язниці сидів Степан Федак до 17 листопада 1923 року і тоді вивезено його до великої карної тюрми в місті Равічі на німецькому кордоні. Кілька місяців пізніше польський сейм схвалив амністію з нагоди конституції. Багато в'язнів, і між ними С. Федак, вийшли на волю. Однак влада заборонила йому залишатись в Галичині, що

змусило його виїхати за кордон. І тільки по кількох роках йому дозволено повернутись. У 1939 р. його заарештувало НКВД. Повернувся в 1941 р. незадовго перед війною. Пропав без вісті в кінці війни в Берліні.

Атентат С. Федака викликав велику міжнародну сенсацію і зрушення серед населення Галичини. Всі зрозуміли, що дух незалежності серед українських галичан не загине. Існувала сила, яка не дозволить безкарно знущатись над нашим цивільним населенням і нашими військовиками, які мучились і масово гинули в польських таборах смерті. Полякам треба було усвідомити причини політичного атентату, але вони цього не зробили. Отож коли з українського боку загинули десятки тисяч невинних людей, то повинен був загинути і той, хто ці знущання розпочав і потурав їм. Тому замах на Пілсудського, як автора українських нещастя і воеводу Грабовського, як представника окупаційних властей, що толерували ці нещастя, був із точки зору українського загалу цілком виправданий.

В часі приготування до суду над Степаном Федаком, серед українського загалу виникло важливе питання. Українці Східної Галичини мають взяти участь у виборах до польського сейму, чи відмовитись від цієї акції? На загал була думка, що українці мали би не тільки утриматись від кандидування на депутатів, але і від самого голосування. Проте деякі політичні чинники обстоювали точку зору про участь у виборах. Рішучим противником участі галичан у виборах був уряд Євгена Петрушевича, що перебував тоді у Відні. До цього додалось і те що уряд Польщі розпочав акцію роздачі земель Східної Галичини та Волині польським колоністам за дарма. Польське аграрне законодавство позбавило права українських селян на парцельовані землі. Не дивно що така політика Польщі викликала величезне обурення серед українського населення Галичини та Волині.

Очевидно що проти масового росту польських колоній мусів хтось виступити. Тому і почалась антивиборча і антиколонізаторська акції.(16)

Приблизно у часі процесу над С.Федаком, привезли до Львова двох молодих людей з Любича, їх обвинувачували у вбивстві поляка Ланового. А були це сільський парубок Іван Луцейко і студент учительської семінарії Василь Крупа. Лановий був польським залізничним функціонером в Любечі і аж надто старався щоб усе населення взяло участь у виборах. До цього він використовував навіть погрози. Тому ці хлопці постановили його

усунути. Оскільки справа була слабо організована і не було забезпечено алібі для виконавців, то не за довго після а вбивства їх затримала польська поліція. Хлопці не були досвічені в таких справах, тому до всього «добровільно» призналися на поліції, а потім ще раз перед слідчим суддею.

Степан Шухевич, який був адвокатом Луцейка, так описує хід процесу: «На нарадах Колегії Оборонців поставлено як найважливіше питання: чи оба підсудні мають при розправі до всього признатися, чи, навпаки, мусять все заперечувати і боронитися тим, що вимушено в них признавання побоями... було дві думки першу попирав я і д-р Охрімович, а бругу – всі інші адвокати.

Я уважав, що ... коли підсудні признаються, будуть мати за собою дуже важну лягодячу обставину і не виключено що президент держави їх помилує. Коли будуть перечити, втратять і ту одну можливість врятування свого життя.» На превеликій жаль інші адвокати не дослухались до вельми служної поради, як виявилось вона була єдино правильною. Чиясь зарозумілість коштувала молодим хлопцям життя. Правдивість думки Шухевича підтвердив і прокурор, який сказав у своєму виступі: «Я становчо спротивлююся уласкавленню. Оскільки обидва оскаржені були призналися до вини, я б найгарячіше прилучився до внеску суду. А оскільки обидва не тільки заперечили правду, але кинули очорнення на польську поліцію, яка вимусила від них під час слідства признавання, я мушу спротивитись помилуванню і настоювати на виконанні вироку.»(17)

Потім прийшла відповідь що президент не скористався з права помилування і вирок мало бути виконано. Немає найменшого сумніву що не обдумана позиція оборони спричинила до розстрілу хлопців.

Степан Шухевич описує свою останню розмову з Луцейком: « Я поучав його, що не сміє заломатися, щоб не дати причини до радості для польських дневникарів, що в доволі великій кількості зібралися на дворі. Він обіцяв мені, що не заломиться і видержить. Опісля сказав мені, що в судовім депозиті є його 4000 марок, з чого він 1000 призначує на Український Допомоговий Комітет, 1000 – на українських студентів, а 2000 – на товариство «Рідна школа». Це завіщання Луцейка зробило на мене страшне вражіння. Простий хлопчина зі села, в такій грізній хвилині, коли ось-ось має бути виконаний на нім присуд смерті, тямить про українські інституції і лишає їм те що має. Ні! Направду тіди я почав дуже високо цінити нашу молодь».(18)

В той час, коли йшло слідство над С. Федаком і його товаришами, було здійснено ще один атентат на журналіста Сидора Твердохліба. Сам атентат, його причини і наслідки викликають цілу низку запитань. Щоб відповісти на них, ми мусимо відкинути емоційність і суб'єктивність очевидців цих подій. Прочідивши через сито тверезого аналізу спогади учасників, спробуємо віднайти логічне пояснення цього випадку. Ось як про це свідчить преса: “Сидір Твердохліб ранений. “Перегляд понеділковий” доносить, що в неділю вечером на стації Сапіжанка напали невідомі особи на редактора “Рідного Краю” С. Твердохліба, котрий всідав до потягу. Упало 3 стріли і одна куля трафіла Твердохліба в живіт. Справники замаху зникли без сліду. Тяжко раненого Твердохліба в безнадійному стані перевезено до лічниці у Львові, де о год. 10 лікарі виконали операцію. Його стан безнадійний. Ред. Твердохліб сів о 18. 20 на ст. Сапіжанка до потягу ч. 14 на лінії Сокаль – Рава-Руська – Львів. На нього напали вже у хвили, як потяг рушив. Твердохліб, залитий кров`ю, впав непритомний на землю. Потяг здержано й по уділенню першої помочі відвезено до Львова. “Перегляд Понеділковий“ кінчить цю нотатку таким запитом: ”Ми питаємо “Польське Стражніцтво Людове” яким правом і в якій цілі воно домагалося від органів поліції у Львові щоби цього морду не надавати до відома преси?” (19). Отже, польська поліція хотіла приховати правду про замах на Твердохліба. На мою думку владі було вигідніше подати УВО (в ході процесу над С. Федаком) як бандитів і вбивць. Роздування політичного скандалу навколо справи Твердохліба перекрило б справу Федака. Влада ж відмовилися від такого шансу. Наступного дня маємо таке повідомлення: “Польська преса з нагоди смерти С. Твердохліба. Львівська польська преса присвячує доволі багато місця події, яка мала місце в Сапіжанці в неділю і діяльності С. Твердохліба. Тон статей роздратований. Півофіційльна “Газета Львовська” пише: ”Незрозуміла поблажливість властей, що ні в однім випадку не здобулася на відстрашаючий примір, хоча мала до сього нагоду. Де є ці наглі суди, якими погрожувано? Як оправдати, що приловлених на гарячім учинку підпалювачів і убийників ставили перед наглий суд на це, щоби він умив руки і передав їх звичайному судові? Як зрозуміти, що такому прим. “Ділові” дозволяється щоденно плювати на все що польське і гльорифікувати не тільки наших ворогів зовнішніх, але й кожний бандитський напад на майно польське, зреферований ще й з кпинами. Раз мусить ся зірвати з

тим методом. Ми є і завжди були за призначення свобод Русинам. Одначе рівночасно треба показати, що оскільки користаючим з цих свобод запевнена опіка права остільки горе кожному, що засідається на це право і хоче підкопати державу. ” Як бачимо, зовсім в стилі поліційної “Газети цодзенної”. А вона, ця газета – навідь спрепарувала при цій нагоді новий своєрідний “документ” для піднесення погромового настрою” (20). Як слушно відмітило “Діло”, вже на другий день після замаху появилася стаття з на-правду відвертими закликами до погромів, хоча в даній ситуації виглядало на розбори між українцями і до поляків зовсім ніякого стосунку не мало. Проаналізуємо спогади очевидців та сучасників атентату на Сидора Твердохліба. Почнем зі спогадів інж. Федора Яцури:” Одним з кандидатів на посла в найближчих виборах був Сидір Твердохліб, гімназійний учитель, що кандидував з львівської округи. Акція Твердохліба викликала велику хвилю обурення в цілій українській галицькій суспільності. Українська Військова Організація засудила Сидора Твердохліба на смерть, як відстрашливий приклад для угодовницьки настроєних деяких українських кіл.”(21) Виникає закономірне питання – чому зразу засудила на смерть, чому не спробувала з ним поговорити та вяснити його позиції? І далі Яцура пише: ”УВО відрядило М. Дзіковського до Сидора Твердохліба, як його секретаря, щоб розвідувався з першого джерела про всі справи, зв’язані з угодовою акцією та звітував про те організацію.” Отже, виходить що для того, щоб розвідував та звітував – послали, а для того щоб поговорив і переконав відмовитись від свого кроку — то ні. Д-р Семен Шевчук у своїй праці також звертає на це увагу: ”М. Яцків оповідав нам, що слідує: “Менш-більш від двох-трьох місяців находили до нього і до Твердохліба хлопці, які твердили, що вони є членами УВО. Вони намовляли нас, щоб ми кандидували в послы до польського сойму. Вони говорили нам, що УВО бажає мати в польському соймі свої “вуха і свої очі”, себто довірених собі людей, які інформували б УВО про настрої в соймі, супроти українців, про колонізацію Галичини мазурами, словом про все, що інтересує українців” (22). Здавалося б, дуже логічно, адже дуже добре мати в стані ворогів своїх людей, щоби вивідувати і попереджати, щоби завжди бути на крок уперед від ворогів; таку політику вели усі держави світу. Далі за словами Шевчука – Яцків оповідав: ”(Казав). Твердохліб, що він правдо-подібно погодиться на пропозицію УВО, бо УВО призначило йому вже секретаря-старшину Галицької Армії, а зараз члена

УВО, Дзіковського. Сьогодні рано десь около дев'ятої прийшов до мене чоловік зі шпиталю й оповів, що проф. Твердохліб зівстав тяжко поранений. Оповідав даліше Яцків що він був у шпиталі, старався побачитися з Твердохлібом, але поліція не пустила його. "Яцура у своїх спогадах твердив що польський поліційний агент, постійно охороняв його (Твердохліба) по Львові і відпроваджував додому. Атенат можна було виконати під кам'яницею, де жив Твердохліб. Щоправда, був поліційний агент, та це ніяка перешкода, пішов би він на другий світ разом з Твердохлібом. Одначе десь на горі переважила думка, що краще це зробити поза Львовом, в часі одної з поїздок Твердохліба на передвиборчі віча. З незрозумілих мені причин поліційний агент ніколи не виїздив з Твердохлібом поза Львів". То чи не тому і вирішено проводити акцію поза Львовом? Далі Яцура пише що Твердохліб захотів пройтися пішки до стації в Сапіжанці. Під самою стацією перестріли їх Пасіка з Садовським і всипали в нього цілий магазин куль. Отут вже починаються незрозумілі розбіжності з пресою, адже пригадуємо, що в газеті писали – не по дорозі на станцію, а коли вже сів до поїзда, і всипали не цілий магазин, а тільки три стріли, з яких одна тільки куля влучила. А як же з тим, що "перестріли і всипали", то очевидно з близької відстані, а тільки одна куля влучила? Після відправлення Твердохліба до лікарні, поліція переслухала Дзіковського і відпустила його додому. Твердохліб заявив що Дзіковський стріляв до нападників в його обороні. Шевчук у вище згаданій праці пише: "не дуже переконало поліцію про невинність Дзіковського, бо його ще тої самої ночі арештовано наново. Тим разом Дзіковський з місця заламався. Він видав усе, що знав, майже цілий склад Начальної Команди УВО, багато Окружних і Повітових Команд УВО і не промовчав ні одного знаного собі прізвища особи чинної в УВО" (23). Здавалося б, а які підстави мав Дзіковський для заламання? Маючи залізне алібі від самого Твердохліба, він не повинен був боятись обвинувачень поліції. Адже Яцура пише про нього як про доброго і відважного фронтовика. І даліше говорить у своїх спогадах: "привели туди Дзіковського. Виглядав він свіжо, певний себе, і доки не розкрив уст не знав я, що має значити. Але тут, як грім з ясного неба – Дзіковський у конфронтації зо мною підтвердив свої колишні поліційні зізнання і до очей мені сказав усе, що знав про мою співпрацю у підготовці до атенату на Твердохліба"(24). Отже можна мати серйозні підстави казати, що Дзіковський добровільно, без примусу видав усю структуру УВО.

Тепер, переглядаючи все вище сказане стосовно цієї справи, можна припустити, що вся ця справа з “хрунівством” С.Твердохліба, із атентатом на нього була добре спланованою справою рук польської поліції, яка хотіла кинути пляму братовбивства на УВО. Це підтверджують і подальші події. Усіх заарештованих у цій справі було 58 осіб. Проте головні учасники атентату – Пасіка і Садовський — втекли за кордон. Вельми дивно втік з тюрми і Дзіковський. Осип Навроцький так описує цей випадок:”Після одного з допитів, коли суддя вже скінчив диктувати протокол, а ключник чекав на підписання карточки, з якою приводили в’язнів із тюрми до суддів, Дзіковський, що стояв уже коло дверей, раптом вискочив на коридор і замкнув двері на ключ, що його суддя забув у дверях. Заки суддя з ключником спам’яталися і зчинили алярм, він збіг наниз, вийшов з судового будинку і пропав у юрбі прихожих на вулиці” (25). Очевидно, що після втечі головного свідка справа зайшла в глухий кут. В цей час всі т.зв. твердохлібівці, тобто заарештовані у зв’язку з убивством Твердохліба, оголосили голодування на знак протесту проти безпідставного тримання під арештом. По семиденному голодування їх майже всіх випустили без суду. Епілог цієї справи відбувся перед судом присяжних у Львові в 1930 році. Минуло вісім років, і Пасіка, один з атентатників, повернувся нелегально додому. Проте за доносом був заарештований. Його засудили, враховуючи попередні амністії, всього на 10 місяців. З. Книш у своїх спогадах писав що з Пасікою сидів короткий час у Львівських Бригідках. В нього, за словами Книша, були не виправдані претензії до УВО, на тій підставі він зовсім відвернувся від українців, товаришував тільки з кримінальними в’язнями, говорив тільки по-польські, відрікся і від своїх товаришів, і від свого народу. Про другого атентатника говорили, що він покінчив життя самогубством на еміграції. Дзіковський виїхав до Радянської України, але його заарештували большевики і розстріляли. С. Шевчук у своїй праці цитує капітана польського генерального штабу Місінського, який на процесі Романа Барановського в Самборі говорив, що польська військова розвідка мала в колах УВО-ОУН своїх інформаторів у Галичині та за кордоном. (26). Отже, спираючись на все вище вказане, доходимо висновку, що акт вбивства Сидора Твердохліба міг цілком бути спланований польськими властями і здійснений певними членами УВО, які співпрацювали з польською поліцією. Керівництво УВО не подало ніяких роз’яснень з приводу цього атентату. Такі акти

співпраці мали місце і в подальшій діяльності УВО—ОУН. На початку 1924 року польська поліція заарештувала зв'язкову УВО Ольгу Басараб, і хоч вона загинула, не зрадивши жодної організаційної таємниці, та знайдені при ній в момент арешту деякі документи допомогли поліції вийти на слід керівного активу УВО.

Керівник розвідки УВО О.Думін залишив у О.Басараб таємні матеріали. Абсолютно випадково поліція, що слідкувала за її співмешканкою, яка до організації ніякого стосунку не мала, вчинила трус прийшовши до помешкання і натрапила на документи УВО. Про те що Ольга Басараб була тяжко скатована і замучена говорить і той факт, що на ексгумації і на обстеженні тіла, які були проведені на вимогу родини, не були допущені ні адвокати ні родина. Хоча рішення суду про те було. Сліди побиття були так порізані при повторному обстеженні, що вже нічого не можна було розібрати.(27)

В ході слідства заарештовано тодішнього Крайового команданта УВО полковника А. Мельника а також Зіблікевича, Коваленка, Б. Зеленого, Ф. Горобця, М. Білянського, М. Гаца, Вахнянин, Франца Штика, Михалата.

Акт обвинувачення і слідство, твердили на основі знайдених у О.Басараб матеріалів, що УВО чинило на теренах Польщі військовий шпіонаж в користь сусідньої держави, під якою розумілася Німеччина. Спеціально проти Мельника висуното прокурором токаз що в знайдених документах виявлено зошит де були записані різні відомості про польське військо. Як уважалось, рукою Мельника.

Військові спеціалісти підтвердили, що всі зібрані через ідсудних відомості є військового характеру, та що уряд держить їх у військовій таємниці.

В дійсності це був матеріал військовий, але зібраний не фахово, уривками, без планів і дуже часто застарілий. Багато з тих відомостей було поміщено у польських виданнях. Це стало доказовою базою адвокатів, бо згідно карного кодексу, повинно було бути щоб зібрані шпигуном військові відомості були військовою таємницею.(28)

Полковника А. Мельника засуджено на 4 роки, Зіблікевича і Коваленка на 3 роки, Б. Зеленого і Ф. Горобця на 2.5 роки, М. Білянського і М. Гаца на 2 роки, Вахнянин на 15 місяців, Франца Штика і Михалата звільнено. Не задовго після цього в'язнична охорона побила в тюрмі політичних в'язнів так що Андрій Мель-

ник лежав деякий час серйозно хворий. Проти охорони відкрито карну справу, але в кінцевому результаті обвинуваченими стали самі побиті. Проте в тому поцесі обвинувачення визнано безпідставним. (29.)

Під час процесу над Басарабівцями стався напад на Головну Пошту у Львові. Були і до того напади на поштові вози. Справу нападу на львівську Головну Пошту названо опісля Справою поштовців. Слідство у цій справі було об'єднано зі справою нападу на поштовий віз у Калуші, з нападом на каси повітового відділу в Долині і нападами на поштовий віз під Надвірною. 15 березня 1923 року, На лаві підсудних перебувало дванадцять молодих людей. Серед них Паславський, Головінський, Ярослав і Роман Барановські, Дубаневич, Бігун, Медвідь, Шумський, Стефанишині Оленський. Про цей процес вийшла окрема книжка Романа Купчинського «12 українців перед судом.»

Головними пунктами обвинувачення були:

- 1) Головна зрада через приналежність до УВО, метою якої було відізвання Чхідної Галичини від Польші;
- 2) Напад на почтовий віз у Львові, що мав наслідком убивство (обо тяжке поранення) візника;
- 3) Напад у Калуші;
- 4) Пограбування, каси повітового відділу і вбивство поліця Громадки в Долині.(30.)

Все це могло бути справою рук УВО, яку вже було деконспіровано Дзіковським. Її існування і діяльність були загальновідомі. Тому польська поліція арештовувала її членів і ставила під суд.

Всі процеси проти членів цієї організації велись тоді тільки у Львові. Тому сюди були передані подібні справи і об'єднані в один процес.

У нападі на пошту у Львові обвинувачувались брати Барановські, у Калуші – Паславський, Барановські і Бігун, в Долині – Дубаневича, а також у тому на одній із станцій на лінії Стрий-Станиславів застрілив поліця, який кинувся за ним у погоню. Окрім того всі були обвинувачені у державній зраді, а Головінського – у тому що був крайовим комендантом УВО на Галичині і організатором усіх терористичних акцій.

Оборонці прийшли до висновку що Паславський повинен признатись до приналежності до УВО і на суді вияснити причини виникнення УВО, і причини її терористичних акцій. Паславський до цієї важкої ноші надавався. Іншим обвинуваченим, прийнято

рішення, заперечувати свою причетність до будь яких якцій УВО.(31)

Паславський зі своєю роботою справився, його блискучий виступ навіть викликав деяку симпатію до себе присяжних. Його було звільнено від обвинувачення. Дубаневич за убивство поліція дістав восьмирічний термін ув'язнення. Та проте він у під час слідства у тюрмі він тяжко захворів і незабаром помер. Бігуна засуджено на чотири роки тюрми. Шумський був звільнений від обвинувачення. Так само захворів і незадовго помер. Головінського також було звільнено від обвинувачення.(32)

Рада Амбасадорів у Парижі визнала Галичину у складі Польщі і цією ухвалою установила на галицько-волинських землях польську державну адміністрацію, проти волі українського народу і не зважаючи на протести уряду на еміграції. Цим актом було поставлено хрест на спробі відновити Галицьку Українську Державність. Навіть на автономію для українців у складі Польщі годі було сподіватись. Треба було або змиритися з таким станом речей, або виявити активний спротив. УВО змиритися, очевидно, не могла і яскравим актом невизнання ухвал Паризької Ради був атентат на президента Польщі Станіслава Войцеховського, виконаний у Львові 5 вересня 1924 року. В тому часі було заініційовано проведення так званих Східних Торгів, що мали за мету в подальшому довести до тісніших торговельних взаємин Польщі з її південно-східними сусідами. На відкриття цієї виставки мав приїхати польський президент Станіслав Войцеховський. Тодішній Крайовий Комендант УВО, сотник Юліян Головінський і бойовий референт Крайової Команди УВО Омелян Сенік організували замах на президента, що його виконано на Марійській площі у Львові 5 вересня 1924 рр. Цей атентат мав на меті заперечити польську пропаганду, неначе в Галичині настало повне заспокоєння і згода українців з поляками. Згідно з планами УВО, два її члени мали кинути бомбу під ноги коням що перевозили карету з президентом. Один, а це був Теофіль Ольшанський, розташувався на виході вул. Коперніка на Марійську площу, другий, Микола Ясінський, на сто п'ятдесят кроків праворуч, в бік Академічної вулиці, на випадок, якщо у першого щось не складеться. Ольшанський кинув бомбу під ноги коням, проте вона не вибухнула, тільки випустила хмару диму, спрацювали капсулі, наробивши трохи гуку, а сам заряд не спрацював. Коней завернули і погнали назад вулицею Коперніка. Президент Войцеховський щасливо виїхав зі Львова до Варшави а багато

людей, які були на тротуарі вулиці, де кинута бомбу, уникли загрози життю. Від того часу і до вересня 1939 року ні один польський президент не наважився більше приїхати в Галичину.

І хоча безпосередньої мети не досягнули, політичний наслідок був величезний. Про атентат було рознесено вістку по цілому світі, даючи черговий доказ того, що український народ не призупинив своєї боротьби. Хоча весь світ і всі газети відверто називали організаторами замаху УВО, проте польські власті на той раз хотіли перевести вину в інше русло. На місці атентату було заарештовано єврея Штейгера. Хористка чи балерина львівського театру Пастернаківна, що стояла недалеко місця атентату, засвідчила, що це він кинув бомбу. На цій підставі і відбувся великий процес проти нього.

На кількох попередніх процесах польська поліційна система показала свою неспроможність довести в повному обсязі обвинувачення проти членів УВО, які їм хотіли інкримінувати. То на цей раз вона хотіла перевести обвинувачення на іншу організацію. Було вибрано єврейську спільноту, такий же бездержавний народ, як і українці.

Найважливішою метою цього процесу було довести, що атентат не виконала Українська Військова Організація, а представник єврейської молоді, невдоволений антиєврейськими настроями правих польських політичних кіл, до яких належав і президент Войцеховський.(33) Процес закінчився фіаско, Штейгера звільнили, його провину довести не змогли. Окрім того керівники УВО за кордоном вирішили офіційно взяти на себе відповідальність за організацію і виконання атентату на президента Войцеховського. Теофіль Ольшанський на той час вже перебував за кордоном.(34) Євреї, побоюючись, що засуд Штайгера викличе репресії супроти єврейської спільноти в Польщі, а може навіть дійти до погромів, почали шукати контакти з УВО. Вони запропонували такі умови:

1. Щоб УВО видала від себе публічну декларацію, що це її член і з її доручення виконав атентат на Войцеховського;
2. Щоб таку саму декларацію склав від себе і атентатник;
3. За те євреї гарантували йому переїзд і поселення в Америці, а УВО обіцяли віддячитись відповідною грошовою допомогою.

Є.Коновалець на ті пропозиції не погодився. Він був схильний проголосити офіційно в пресі, що атентат виконала

УВО, але відмовлявся виявити прізвище атентатника і не погодився на відплатну фінансову підтримку.(35)

Точні дані про ці події сховані від нас пеленою часу. Спогадів про це не залишилося.

Говорячи про політичні процеси над членами УВО, ми не можемо оминати і так званий “Краківський процес”, хоч ставлення до нього були неоднозначні. Була певна думка, що це була “компрометація” УВО. А вся справа в тому, що на цьому процесі нікому з підсудних приналежності до УВО не закидали і за діяльність у цій організації не звинувачували. Предметом обвинувачення були тільки “шпигунські параграфи” австрійського кримінального закону, що тоді ще був чинний у Галичині. До того, у часі слідства, як і пізніше, вже в суді, перемішано дійсних членів УВО з комуністами - поляками і євреями, з різним кримінально-шпигунським елементом.

Польська прокуратура намагалась морально дискредитувати УВО, вся польська преса і уся пропаганда рясно зливали поміями цілу Українську Військову Організацію. Певне негативне ставлення до цього процесу є досить дивним, бо не можна засуджувати організацію за те, що вона разом з іншими родами своєї діяльності займалась також і розвідкою. Врешті і Леніна звинувачували у шпигунстві на користь Німеччини. Тим більше, що Українська Військова Організація займалась нею набагато менше, як інші подібні організації в інших народів. Але зовсім не займатись нею УВО просто не могла, хоч деякі члени проводу цей пропонували. Розвідка буде завжди одним з найважливіших і найпотрібніших засобів національно-визвольної боротьби. Нагадаємо що Богдан Хмельницький мав свою розвідку під проводом городового отамана міста Чигирин Лавріна Капусти. Розвідка була в Дієвій армії УНР. УГА мала свою розвідку. Від того, у якій державі була сильніша розвідка, часто залежав результат військових кампаній.

Українська Військова Організація ані не мала змоги, ані не мала потреби розгортати розвідку у державному масштабі. Але те, що вона в тій ділянці зробила, зовсім не було гірше, ніж в інших державних народів. Її члени виконували накази своєї організаційної влади, працювали ідейно і жертвовно, в постійній небезпеці для своєї волі, здоров'я і навіть життя. Яскравим прикладом такої самопожертви є світлий образ вище згаданої Ольги Басараб, що була тісно пов'язана з військовою розвідкою організації. Треба не забувати, що і польська розвідка не належа-

ла до найгірших служб держави і боротись з нею було не легко. Враховуючи те, що за польською розвідкою стояла ціла державна машина, а за українською — тільки жменька одчайдухів, можна відзначити справність організації у цій сфері.

Підсумовуючи сказане вище, можна зупинитись на тім, що:

а) розвідка – військова, політична, економічна – була і буде необхідною частиною загальної боротьби народу за його визволення, а пізніше складовою його безпеки;

б) УВО піднялось на боротьбу за визволення українського народу і не могла обеззброювати себе, зрікаючись одного з важливих засобів цієї боротьби;

в) розвідницьку роботу вела УВО не гірше від подібних організацій інших народів і виключно на свою користь;

г) члени УВО в розвідничому апараті працювали з такою самою посвятою, відданістю для організації і любов'ю до свого народу, як в усіх інших структурах УВО;

д) навіть, якби УВО захопила всі польські військові таємниці – вона не мала б що з ними робити. Це має значення і користь для держави з власною регулярною армією, а УВО була бездержавною структурою.

е) в своїй діяльності розвідка УВО зводилась до дрібної розвідувальної роботи для випереджувальних кроків.(36)

Краківський процес УВО був неначе епізодом її розвідувальної діяльності. Відтоді, час до часу, в актах обвинувачення проти членів УВО і потім ОУН, лунали закиди в шпигунській діяльності, але щоправда більше за традицією, як з переконання. Щораз менше “пришивали” звинувачення у шпигунстві членам УВО, з часом ці звинувачення і зовсім зникли з актив обвинувачення .

Арешти у цій справі почалися 21 червня 1926 року. Того дня поліція затримала в Кракові 128 осіб, серед них було багато польських офіцерів, яких, щоправда, скоро відпустили. Причина таких масових арештів полягала в тому, що Польська поліція переглядала всю внутрішню і зовнішню кореспонденцію. Таким чином, по короткім часі, поліція натрапила на слід листування, що проводили між собою члени організації. І поступово вийшла на багатьох. Почалась стежка за всіма членами розвідки УВО, проте як не старалась польська поліція, керівні члени розвідувального відділу – сотник Ревюк та Дмитро Волошак уникнули арешту(37). Врешті слідство вибрало 38 українців, решту випустило, та провело над ними великий процес. Слідство

тягнулося довго, всім набридло, і підсудні почали голодування на знак протесту. Не всі його витримали, а найдовше тримались до 18 днів. Дуже багато писала тодішня преса про дуже важкі умови утримання в'язнів у краківській в'язниці. Судова розправа тривала більше як два тижні. Доказів вини майже не було, принаймні щодо головних підсудних, увесь акт обвинувачення спирався переважно на свідченнях агентів поліції і військової дефензиви. Навіть судді, що звикли судити ще за австрійськими звичаями, на підставі конкретних доказів, почувались не досить зручно. Та й старий австрійський карний кодекс, який ще був чинний на той час у Польщі, передбачував за шпигунство найбільшу кару – 5 років тюрми. Одній тільки Володимирі Піпчинській дали таку кару, та й вона пізніше була амністована. Решта дістала від двох до чотирьох років, а дехто відразу вийшов на волю, бо відсидів свій термін під час слідства. Коли проголосили вирок, підсудні заспівали “Ще не вмерла Україна”, проте їм не вдалось докінчити спів, бо зараз всіх виштовхали з зали.

Ще одним голосним актом індивідуального терору, було вбивство членами УВО польського шкільного куратора Собінського, який особливо завзято заходився нищити українське шкільництво. Після перевороту Юзефа Пілсудського 13 травня 1926 року всі українські політичні чинники публічно висловили своє ставлення до нової влади у Варшаві. Цим вдалим замахом, який організував Роман Шухевич 19 жовтня 1926 року, УВО хотіла довести, що її ставлення до польського правління залишилось незмінним. Атенат на Собінського – це була відплатна акція, здійснена бойовиками УВО щодо куратора, відповідального за нищення українського шкільництва, а тим самим і поширення полонізації українських дітей та молоді. Собінського вбили револьверним пострілом неподалік його помешкання в районі вулиці Зеленої і гори Яцька, через рік після того, як в результаті переслідування Таємний Український Університет у Львові припинив своє існування. Петиції та меморандуми, з якими українці звертались до центральних польських державних установ, а навіть до Ліги Націй, з проханням припинити злочинну політику у сфері шкільництва, не дала ніякого результату, а шкільна львівська кураторія продовжувала сваволю і беззаконня. УВО тоді наказала своїм бойовикам виконати атенат. Це був акт проти злочину, потрактованого польськими окупаційними властями як один із засобів державної політики, через що з боку української громадськості не було протестів і

ніхто не засудив цей екстраординарний випадок.(38) Собінського вбили одним пострілом на вулиці ввечері, коли він повертався додому з кінотеатру. Це здалеку спостерігали два студенти, які стверджували, що виконавців було двоє. Почалося слідство, яке тривало більше року. Врешті заарештовано Василя Атаманчука та Івана Вербицького. Польська поліція не мала ніяких доказів проти них, та не зважаючи на те, їх було засуджено на кару смерті з подальшою заміною її на довічне ув'язнення.(39) Доктор С.Шухевич, що був адвокатом Атаманчука на процесі, із розмови з останнім знав, що ні Атаманчук, ні Вербицький не винні, обвинувачені наводили докази, що в часі, коли відбувся атентат, вони були в театрі, на підтвердження чого мали білети, які саме були відмічені контролерами з міської ради. Це не допомогло підсудним. Польська поліція на підтвердження своїх аргументів домоглася заяви з міської ради, що в той день там контролерів не було. Шухевич дістав ще одне підтвердження з міської ради, що контролери таки були. Але суд цей документ зігнував. Покликаючись на свідчення підозрілих свідків і навіть підсунувши обвинуваченим провокатора, поліція наполягала на своєму. Проте один факт загнав поліцію в глухий кут. Згідно з законом, до карі смерті могла бути засуджена особа, що безпосередньо виконала акт вбивства. Експерти твердили, що був тільки один постріл, отже один з оскаржених особисто не стріляв і не міг бути засуджений на смерть. А от котрий з двох засуджених конкретно стріляв – суд довести не зміг. Цей факт, на який особливо наголошував адвокат С. Шухевич, в результаті привів до того, що варшавський суд вирок на кару смерті уневажнив і повернув справу знов на розгляд суду присяжних у Львів.

Новий суд зробив, “офірним цапом” Вербицького, засудивши його на кару смерті, а Атаманчука на 10 років тюремного ув'язнення. Верховний суд замінив кару смерті Вербицькому на 15 літ в'язниці.

Тільки через багато років провокатор Роман Барановський видав польській поліції справжніх атентатників. Ними були 19-літній Роман Шухевич і 20 літній Богдан Підгайний. Собінський загинув від єдиного пострілу Підгайного.(40) Проте, щоб не дискредитувати своє судочинство польська влада не наважилась судити Підгайного і Шухевича за злочин, кару за який вже понесли інші.

Говорячи про суд над Атаманчуком та Вербицьким, не можна не згадати і інших членів УВО, які як звинувачені в

організації цього атентату проходили по цьому процесу. А були це брат І. Вербицького Михайло та сестра Ольга, а також Юліян Головінський та інші. Вся увага прокуратури і суду, як уже було сказано, була середжена на присуді до смерті двох головних обвинувачених; це дало шанс іншим відсидітись в тіні, і вони вийшли на волю.

Період 1926-1929 рр. був часом ідеологічного зміцнення УВО і розширення її діяльності. Велику роль у цьому відіграв розвиток ідеології націоналізму, яка не тільки визначала діяльність УВО, але і спричинила до утворення інших націоналістичних організацій, щоб потім об'єднати їх в одну Організацію Українських Націоналістів і таким чином забезпечити розвиток нової ідеології та зміцнення її. Ворожість до польської влади стала настільки звичною рисою УВО, що під час святкування 10-ої річниці незалежності Речі Посполитої поліція була приведена у готовість номер один. Це було зроблено з метою припинити антидержавні виступи з боку українських націоналістів. Таким чином, ворожість УВО і польської влади була взаємною.

На політичних процесах проти С.Федака, проти вбивць С.Твердохліба, проти учасників замаху на президента Польщі Войцехівського, проти вбивць шкільного куратора Собінського та інших дрібніших політичних процесах було яскраво продемонстровано, що Українська Військова Організація вважає польську владу ворогом і використовує будь — які засоби для боротьби з нею. Після цих замахів УВО заявила, що не дозволить польським високим посадовим особам відвідувати українські землі. При цьому заявлено, що це не є державною зрадою, бо організація не вважає польську владу легітимною в Галичині і на Волині. Хоч Східна Галичина силою польської зброї опинилась під польським пануванням, але ніколи не змириться з існуючою ситуацією.

Політика Польщі на західноукраїнських землях викликала негативну реакцію УВО, яка в свою чергу, впливала на діяльність організації, а остання породжувала антиукраїнські акції з боку польської влади. Так утворилось замкнене коло, вийти з якого можливо було за допомогою відступу від конфронтації. Однак обидві сторони спробували зробити це за допомогою нагромадження ще більшої ворожнечі.

ПРИМІТКИ ДО РОЗДІЛУ 2

1. Український Вісник. - 1921. 28 вересня.
2. Український Вісник. - 1921. 28 вересня.
3. Український Вісник. - 1921. 28 вересня.
4. Український Вісник. - 1921. 28 вересня.
5. Український Вісник . 1921 . 29 вересня.
6. Діло. — 1922. — 2 вересня
7. Діло . — 1922. — 19 вересня
8. Діло. — 1922. — 20 вересня.
9. Діло. — 1922. — 27 вересня
10. Український прапор (Відень). — 1922. — 5 листопада.
0. Український прапор (Відень). — 1922. — 5 листопада
11. Український прапор (Відень). — 1922. — 11 листопада
12. Книш З. Актентат Степана Федака у Львові. // Срібна сурма: Початки УВО в Галичині. — Торонто—С. 113
13. Український прапор (Відень). — 1922. — 11 листопада
14. Український прапор (Відень). — 1922. — 11 листопада
15. Книш З. Актентат Степана Федака у Львові. // Срібна сурма: Початки УВО в Галичині,— Торонто—С. 114
16. Степан Шухевич. Моє житя: Спогади — Лондон. Українська Видавнича Спілка. 1991. ст. 268-269
17. Степан Шухевич Моє житя: Спогади — Лондон. Українська Видавнича Спілка. 1991. ст. 271]
18. Степан Шухевич. Моє житя: Спогади — Лондон. Українська Видавнича Спілка. 1991. ст. 272
19. Діло . — 1922. — 18 жовтня
20. Діло . — 1922. — 19 жовтня
21. Книш З. До справи Сидора Твердохліба. / Срібна сурма: Матеріали до діяльності УВО. Торонто. с. 22
22. Шевчук С. Пора сказати правду про наші визвольні змагання добитись волі для галицької землі. 1918-1939. — Торонто. — 1965. С. 83-86
23. Шевчук С. Пора сказати правду про наші визвольні змагання добитись волі для галицької землі. 1918-1939. — Торонто. — 1965. С. 83-86
24. Шевчук С. Пора сказати правду про наші визвольні змагання добитись волі для галицької землі. 1918-1939. — Торонто. — 1965. С. 83-86
25. Навроцький О. Початки УВО у Львові. / Срібна сурма. Початки УВО в Галичині. — Торонто,—С. 36

- 26.Шевчук С. Вказана праця
- 27.Степан Шухевич. Моє життя: Спогади – Лондон.
Українська Видавнича Спілка. 1991.ст.324
- 28.Степан Шухевич Моє життя: Спогади – Лондон.
Українська Видавнича Спілка. 1991.ст.330-331
- 29.Степан Шухевич Моє життя: Спогади – Лондон.
Українська Видавнича Спілка. 1991.ст.333
- 30.Степан Шухевич Моє життя: Спогади – Лондон.
Українська Видавнича Спілка. 1991.ст.330-340
- 31.Степан Шухевич Моє життя: Спогади – Лондон.
Українська Видавнича Спілка. 1991.ст.341
- 32.Степан Шухевич Моє життя: Спогади – Лондон. Українська Видавнича Спілка. 1991.ст.343
- 33.Книш З. Акт на президента Польщі Станіслава Войцехівського. // Срібна сурма. Матеріали і спогади до діяльності УВО. /За ред. З. Книша . —Торонто. С. 34-35
- 34.Книш З. Акт на президента Польщі Станіслава Войцехівського. // Срібна сурма. Матеріали і спогади до діяльності УВО. /За ред. З. Книша . —Торонто. С. 34-35
- 35.Книш З. Акт на президента Польщі Станіслава Войцехівського. // Срібна сурма. Матеріали і спогади до діяльності УВО. /За ред. З. Книша . —Торонто. С. 34-35
- 36.Книш З. Краківський процес УВО. // Срібна сурма. Матеріали і спогади до діяльності УВО . /За редЗ. Книша . - С. 58-63
- 37.Книш З. Краківський процес УВО. // Срібна сурма. Матеріали і спогади до діяльності УВО . /За редЗ. Книша . - С. 58-63
- 38.Дужий П. Роман Шухевич – політик, воїн, громадянин. Львів. —1998,- ст. 76
- 39.Дужий П. Роман Шухевич – політик, воїн, громадянин. Львів. —1998,- ст. 76
- 40.Дужий П. Роман Шухевич – політик, воїн, громадянин. Львів. —1998,- ст. 76

РОЗДІЛ 3. УВО В СКЛАДІ ОУН

Після 1926 року Українська військова організація виражала свою позицію до Польщі за допомогою спеціальних напрямів своєї діяльності. По-перше, це терористичні акції бойовиків УВО, спрямовані на те, щоб відвернути чи припинити певну політику польських чиновників. По-друге, УВО надавала важливої ролі антипольській пропаганді, вважаючи, що остання повинна так само служити справі розхитування устоїв польської держави, як і психологічний вплив терору. Велика роль у цьому відводилася газеті “Сурма”(1), яку УВО почала видавати з 1927 р. і яка стала рупором ідеології організації. На сторінках “Сурми” подавалось ставлення УВО до Польщі на розгляд загалу. Польська влада вважала, що газета є досить небезпечною, оскільки за її допомогою УВО поширює антипольську пропаганду серед кіл українського суспільства, особливо серед молоді.(2) Це засвідчує, що організація отримала можливість поширювати свої ідеї, впливати на світогляд загалу не тільки за допомогою бойових акцій (які часом мали неоднозначну реакцію). чи пропаганди та судових процесів, але також і за допомогою друкованого слова. Перше число “Сурми” роз’яснювало мету УВО, її тактику і ставлення до Польщі. УВО заявляла, що вона - єдина організація, яка продовжила збройну боротьбу в нових умовах. “Сурма” доводила, що Польща є ворогом і окупантом українського народу.(3)

УВО стала ніби еталоном негативного ставлення до Польщі і польська окупаційна влада намагалася ізолювати її вплив на український загал, вважаючи небезпечним те, що УВО, акумулюючи антипольські елементи, прагнула утвердити негативне ставлення до Польщі українського середовища.

Наприкінці 1928 року УВО посилила антипольську пропаганду у зв’язку із святкуванням десятої річниці проголошення Західно-Української Народної Республіки та десятої річниці проголошення третьої Речі Посполитої. Припинення посадництва на українських землях і “прогнання колоністів” УВО вважала одним із основних етапів національної революції.(4) Тому націоналісти висловилися на підтримку селянських страйків, що проходили тоді в Галичині.(5) Ще 1920 р. був виданий спеціальний закон про колонізацію “східних кордонів Польщі”, як офіційно і підступно називав загарбник українські та білоруські землі. Внаслідок цього була розгорнута масштабна соціальна політика

на переселення поляків, переважно колишніх військових, на Волинь, Полісся та в ті райони Галичини, де поляків мешкало мало. Всього лише за 20-ті роки на Волинь переселилося близько 20 тис. і 10 тис. на Галичину таких колоністів, “осадників” як їх ще називали.(6)

Разом з тим проводилась паралельна політика соціального визиску українського села, яка призводила до масової еміграції українців за кордон у пошуках заробітку.

Так, лише за 1929 рік до Америки виїхало 38 тис. осіб і 14 тис. до Європи. Тобто з Західної України виїхало в кілька разів більше українців, а на їх місце прибували поляки. Ці колоністи були активними носіями польського шовінізму, вони об’єднувалися у нібито спортивні товариства “Стрілець” і нападали, озброєні, на українські села, де помічали якесь національне вирування. Все це входило в загальнодержавну політику Польщі “на знищення Русі”, як відверто проголошувала польська преса.(7) На початок вересня 1929 року польська влада запланувала в черговий раз провести у Львові “Східні Торги” (торговельно-промислову виставку), щоб показати перед Заходом економічне процвітання Галичини і безпідставність претензій українських націоналістичних організацій. Першого листопада 1928 року УВО випустила декілька відозв, крім того під егідою УВО проведено демонстрацію під антипольськими гаслами, яка, як відомо, закінчилась сутичкою демонстрантів з поліцією і польськими “орлятами”.(8)

У відозві сказано, що ще 10 років перед тим українці “дозріли до державності”, тільки противники цієї державності не дають українській нації самовизначитись. УВО наголошувала на великій психологічній властивості листопадового чину, яка полягала в тому, що ці події виховали нове покоління борців за незалежність, які продовжують відстоювати права нації. УВО звертало особливу увагу на те, щоб українці вели антипольську боротьбу у всіх сферах життя. Окреме звернення стосувалося українських жовнів, які служили в польському війську: УВО закликала їх реально вивчати військову науку, щоб пізніше використати свої знання проти Польщі.(9)

Коли 1926-1929 рр. почала формуватись Організація Українських Націоналістів, УВО вжила її як додаткове поле для пізнішої діяльності з залученням молодих кадрів, зберігаючи за собою керівні пости цієї політично-ідеологічної формації. На чолі Проводу Українських Націоналістів (ПУН) став Євген Конова-

лець, начальний командант УВО. Протягом 1929-1930 рр., коли йшов процес становлення ОУН, було дуже важливо показати силу організації, заявити про її створення з цієї причини націоналісти почали задумувати акцію, яка б переслідувала дві мети: заявила про існування новоутвореного об'єднання і продемонструвала його ставлення до Речі Посполитої. На початку осені 1929 року новоутворена Організація Українських Націоналістів, у складі якої була і УВО, почала розповсюджувати думку про те, що Галичина і Західна Волинь є сировинним додатком Речі Посполитої. ОУН вважала, що з українських земель вивозять продукти і сировину, зокрема дерево, нафту, натомість цей край позбавлений інвестицій, що зумовлює зубожіння українських земель в польській державі. Через грабункові господарювання польських поміщиків і повені становище західноукраїнських селян у той час було катастрофічним. В той час постала ще і проблема польської колонізації на українських землях, яка набирала тут нової сили у зв'язку з обговоренням у сеймі нових законопроектів про колонізацію.

У суботній день 7 вересня 1929 року місто Львів здригнулось від вибухів. Польська преса так писала про ці події: “Бомби у Львові – Знищення бюр дирекції Східних Торгів. – Небезпечна пожежа на головному дворці – Для кого була призначена бомба при вул. Понятовського?—Бомби в Стрийському парку”.(10) Напад на Східні Торги проходив під проводом УВО, яка ще діяла самостійно. Націоналісти вважали, що Східні Торги не мають ніякого економічного значення для Польщі, тому що українські землі збідніли і не можуть брати участь у широких економічних акціях. Очевидно, що в очах членів УВО-ОУН Східні Торги були спробою польської влади довести, що “Малопольска Вєсходня” є політично і економічно інтегрованою частиною Речі Посполитої. Це і підштовхнуло їх до адекватних дій.

Бомба, що вибухнула на головному вокзалі, знищила внутрішній вигляд будинку і важко поранила працівницю дирекції Східних торгів, Марію Штрайтівну, котру швидка допомога перевезла до лікарні. Контролер Романовскі, що знаходився в цей час у будинку, легко поранений.

Виконавець незважаючи на негайне поліційне переслідування, успів утекти, користаючи з темноти і густих кущів. Почалося слідство.

Біля год. 14³⁰ на тротуарі при вул.Понятовського вибухнув предмет у руках молодого чоловіка, що ішов мимо. Виконавцем вибуху був гімназійний експенніст Михайло Терещук, що в хвилині вибуху встиг кинути пакет на землю і завдяки тому лише легко попарився. Поліція задержала Терещука в цілях слідства, бо саме на хвилю перед вибухом переїхала вулицею група автомашин з міністром Квятковським і воєводою Голуховським на чолі, що вертались з торжества відкриття Східних торгів. Отже запідозрили, що Терещук міг мати намір здійснити якусь маніфестацію за допомогою вибухових матеріалів.

“Львовскі Кур’єр Поранни” 10 вересня писав, що слідство ствердило, наче б бомба при вул. Понятовського не випала з рук арештованого Терещука, а, що вона лежала вже на вулиці і вибухнула в тій самій хвилі, коли Терещук проходив вулицею і зігнувся, щоб побачити, що це лежить на тротуарі.

Біля 4 год в камері схову на головному вокзалі сталися три вибухи. Викликало це зрозумілий переполох, а коли виявилось, що справа не є така небезпечна, повно людей оточили будинок, прагнучи довідатися, що сталося. Камера схову почала горіти. По тридцяти хвилинах пожежна сторожа погасила вогонь. Виявилось, що згоріли пакунки, віддані до зберігання. Пожежа постала або внаслідок короткого замикання струму, або з причини недокурка цигарки, від котрого вибухнув денатурат, переховуваний у котромусь з пакунків. Згоріло 25 пакунків.

“Львівський Кур’єр Поранни” з 10 вересня подає, що згідно з даними поданими краківською пресою, причиною пожежі була пекельна машина, захована в одній з валізок. Рівно ж рано-вранці у суботу невідомі підрізали коло головного вокзалу два телеграфні стовпи, на котрих був розміщений транспарант Східних Торгів. Стовпи завалено.

Польські часописи повідомили, що в суботу ввечері перехожі в Стрийському парку запримітили якийсь блиск, що заяснів серед корчів. Викликали поліцію, що забезпечила доступ. Виявилось, що хтось кинув між корчі самодіяльну пальну бомбу, яка вибухнула без детонації. Бомба сконструйована була так, що після вибуху мусила запалювати все, що було в її безпосередній близькості. Піротехнік усунув бомбу і вона не заподіяла нікому шкоди. Слідство виявило, що це справа УВО, з чіїх рук вийшла бомба, пущена на землю Терещуком і бомба, що знищила дирекцію Східних Торгів.(11)

Польська газета “Ілюстровани Кур’єр Краковські” за 11 вересня так прокоментувала ці події: “Вістка про цю нечувану, кров’ю невинних жертв сплямовану провокацію, блискавкою рознеслася по цілій Польщі, викликаючи всюди відрух обурення, гніву й здивування. Спадкоємці традицій проклятої пам’яті Гонти й Залізняка, бомбами, пожежею і гайдамацьким ножом пориваються на маєстат і цілість великої держави. Львівські події це тільки одне зведено в тім ланцюгові замахів, убивств, підпалів та інших актів саботажів, що в останніх роках має за собою УВО. Злочинці вибрали добрий час для виконання свого огидного вчинку. ”Таргі Виходне”, що громадають гостей майже з цілого світу, то наочний доказ польської культурної й економічної сили на Сході, доказ її розвитку і щораз більше зростаючого значення. Виконавці замаху гуком бомб хочуть звернути світові увагу, що в Східній Малопольщі нема спокою та що там існують елементи, що не визнають нинішнього стану”.(12)

Не забарилась з відповіддю і УВО, що була опублікована в газеті “Сурма”: “Бомби впали знов”.

Це не вперше падають бомби у Львові. Вже не раз у вересні пронизали воздух вибухи і стріли, а відгомін їх відбився широко в світі, викликаючи радість українців. Бо стріли ці, — це приклад недавньої визвольної боротьби української нації, що зірвалася до вільного життя; це протест її перед цілим світом проти нового насильства над нею, проти брутального поневолення великого європейського народу в часі, коли навіть кольорові народи Африки й Азії дістають належні їм права на національний розвиток; це заповідь нової воєнної хуртовини, в часі якої поневолений нарід залізом і кров’ю пімститься на своїх гнобителях та відновить свою державу. Завзявся клятий лях! Йому мало того, що розсівся на чужих землях, які його живлять, які прокормлюють сотки тисяч його війська, поліції та урядовців, з яких стягає податки і рекрута, які заселює мазурами, які колонізує тисячами шкіл і костелів та сотками тисяч польських зайдів, які експлуатують лісів, підземних мінеральних дібр і витискає з них останні соки!

Яке може бути економічне значення торгів у серці хліборобської країни, ожебраченої наїзниками, завдяки яким вона не може розвинути господарчо, зокрема промислово. “Таргі Виходне”, устроювані в столиці Східної Галичини - у Львові - мають показати своїм і чужинцям “польськість Львова”, “вірність Малопольщі”, доказати, що тут “польська земля” і “польський люд”, що тут усе спокійно і достатньо.

І власне тому падають бомби з українських рук! Це голосний протест правдивого власника цієї землі! Один стріл, один вибух вистарчає, щоб заперечити і “польськість Львова”, і “вірність Малопольщі”, і “достаток”, і “спокій”!!!

“Таргі Виходні” потерпіли вже економічний крах. Вони мусять потерпіти і крах політичний! Колись приїжджали на них лядські президенти держави, однак заперестали: відстрашили їх револьверові кулі і вибухи бомб. Ще приїжджають лядські міністри й чужинці. Але й ці перестануть приїжджати. Про це ми постараємось! Арешти? Нові жертви? Ні арешти, ні тюрма, ні смерть нас від того не відстрашить! На сім мільйонів українського населення Західної України ще багато таких, що не стерплять, щоб цілому народові плювали в лице, що соромляться за цілий нарід, що мають національну честь і зуміють дати заслужену відповідь наїзникові за цілий нарід. Краще не жити на волі, краще взагалі не жити, ніж бачити сім мільйонів мовчазних баранів, що їх ведуть на заріз!

“Таргі Виходні” перестануть існувати! За те ми клянемось! За ними піде в слухний час увесь польський режим та їх панування. Перший підніс руку Федак, не дбаючи про свою волю й життя. За ним пішли інші. Багато їх ще чекає, щоб своє слово сказати!”. (13)

Акції УВО, її ставлення до окупаційного режиму польської держави на галицьких землях були дуже не вигідні владі. Це свідчило про нестабільність Речі Посполитої, дискредитувало її в очах Європейської громадськості, тому УВО для влади була небезпечною. Польська поліція почала провадити слідство у справі замаху на “Східні Торги”. Із самого початку був затриманий Михайло Терещук, у якого бомба спрацювала, коли він ще не доніс її на місце акції. Він вимушений був відкинути вибуховий пристрій від себе, але тут же був затриманий поліцією. Своєю поведінку він пояснював так, що хтось інший кинув пакет на землю, а він із цікавості схилився, щоб побачити, що це таке і в тому моменті вибухнув на нього вогонь і попік його. Це не багато могло йому допомогти. Поліція була переконана, що має в руках одного з виконавців атентату. Терещук мешкав на Знесінню і нічого легшого не було, як відшукати його знайомих і приятелів, бо всі належали до читальні “Просвіти” на Знесінню. Тому за 24 години поліція виарештувала кілька десятків молодих людей, українців і українок із Знесіння і почала їм чинити допит. Хто знає, як довго це тривало б і чи взагалі поліція натрапила б на

слід усіх замішаних у ту справу, якби не взялася вона за старі і випробувані методи биття і тортур. В той спосіб до кількох днів заарештовано цілу знесінську групу і разом з нею Тараса Крушельницького, що не мав стосунку до атентату на Східні Торги, тільки був інструктором і вишкільником знесінської групи.(14) На той час поліція вже мала підозрілого Гуртана, одного з організаторів атентату, якого пізнав по фотографії Терещук. Коли ж було арештовано Тараса Крушельницького, він не витримав поліцейних тортур і заламався.(15) Незабаром затримано і Романа Біду, котрий поклав бомбу в головний павільйон Східних Торгів і котра вибухнула. Був затриманий також інженер Яцура, котрий виготовляв бомби, але оскільки поліція не могла знайти вірогідних доказів його вини, щоб його засудити, то він був відпущений.

Газета “Сурма” про хід слідчих дій писала:

“Українські політичні в’язні в тюрмі “Бригідки” у Львові розпочали 1 лютого ц.р. голодівку. Причина – перетягання слідства в справі замахів на “Таргі Всьходне”, що ведеться вже від вересня минулого року. Голодівку перервано дня 3 лютого на запевнення судових властей, що слідство буде покінчено до десяти днів”.(16) Таким чином 26 травня 1930 року у великому залі Окружного Суду у Львові почалося перед судом присяжних слухання справи про атентат на Східні Торги.(17)

Головував у суді суддя Ягодзінський, помічниками були Казимир Ангельський, Слезановський і Петар. Обвинувачував прокурор Густав Ліпш. Адвокатами у підсудних були д-р. Володимир Старосольський, д-р. Степан Шухевич, д-р. Лев Ганкевич і д-р. Семен Шевчук.(18) Всі обвинувачені, а були це: Роман-Йосип Біда; Тарас Крушельницький; Михайло Терещук; Іван Вацик; Йосип Наорлевич; Володимир Магницький; Йосип Кирилюк; Володимир Гуртак; Стефанія Шушкевич; Роман Качмарський; Михайло Колодзінський; Лев Гошовський; Володимир Лемішка; Степан-Мирослав Огородник; Юрій Онашкевич; Ярослав Кульчицький; Ярослав Кліш, - були притягнені до відповідальності згідно зі статтями пар.58-59 б (приналежність до УВО, збирання зброї, саботаж і терор).(19) Це означало, що всі обвинувачені відповідають за протидержавну діяльність або так звану державну чи головну зраду. Окрім того Роман Біда, Тарас Крушельницький, Володимир Гуртак, Михайло Терещук і Роман Качмарський – також за участь в атентаті на “Таргах Всьходніх”. Інші за організаційну роботу в УВО. Цей параграф, який розпов-

суджувався на обвинувачених, передбачав драконівські кари і давав трибуналові широкі можливості засуду від одного року важкої тюрми до кари смерті.(20) Адвокати доклали багато зусиль, щоби зменшити кару для обвинувачених. Говорилось про те, що актом державної зради може бути повстання проти даної держави. Оскільки повстання не було, то не можна говорити про акт державної зради. А те, що підсудні хотіли відновлення Держави України, то того прагнули й адвокати підсудних і весь український народ. Попри те широко висвітлювались цілі і роль УВО. Найбільше про це можна було почути від знавця політичних справ, воєводського радника Казимира Івахова, а також у промовах прокурора Ліпша та заступника потерпілої Марії Шрайт, д-ра Перацького.

На кожному політичному процесі, спочатку УВО, а потім і ОУН, у Львові виступав як знавець політичних справ і відносин радник відділу безпеки Львівського воєводства Казимир Івахів. Метою його зізнань, було поінформувати присяжних суддів про УВО, її цілі, характер, способи діяльності, а також довести її антидержавний характер і анти польське наставляння. Його свідчення про Українську Військову Організацію на процесі Східних Торгів зводились до того, що старшинам Української Галицької Армії потрібно було викликати якийсь рух у краї, з чого було б видно, що населення Східної Галичини невдоволене поляками і не погоджується з польською державною владою. Тоді почала активно діяти УВО і виявила себе у багатьох актах саботажу і терору. Тим самим УВО виражала бажання всіх галичан. Також акцентувалось, що УВО готувала проти Польщі повстання, яке мало б вибухнути при першій сприятливій нагоді. А офіційний орган УВО – “Сурма” проповідує мілітаризацію української суспільності й підготовку її на випадок повстання, ширить між масами незадоволення з кожного польського уряду. Оборона ж заперечувала тезу про те, що УВО у своїй ідеології пропагує ненависть до поляків. Терор і саботаж не можна вважати за вияв ненависті, а тільки як протест перед європейською громадськістю проти тих політичних обставин, в які потрапила українська нація. УВО виступає за створення української держави, а шляхи до цього є два – культурно-освітній і терористичний. Вони доповнюють один одного. Про це говорили і всі обвинувачені, пояснюючи свою діяльність. Найбільше акцентувалась увага на тому, що поліція під час ведення слідства застосовувала до підсудних тортури, тим самим заставляючи їх при-

знати те що в дійсності не мало місця. Хоч оборона надала свідків і довела незаперечність тортур над підсудними, суд цього важливого факту до уваги не взяв. У останньому слові адвокати – В. Старосольський, С. Шухевич, С.Шевчук і Л. Ганкевич заперечували застосування до підсудних ст. 58 (зрада батьківщини), наголошуючи на тому, щоб присяжні відкинули політичні амбіції і судили виключно на підставі беззаперечних доказів, опираючись тільки на право закону. Однак, як написав у згаданій праці Зиновій Книш: “Це була політична справа і тут, хоч би Демосфен і Цицерон устали з гробу та з’явились у судовій залі – нічого не вдіяли б своїм красномовством”.(21)

28 червня 1930 року в 9³⁰ ранку голова трибуналу зачитав присуд, що звучав так: Романа Біду – на кару смерті; Тараса Крушельницького – на три роки тяжкої тюрми; Івана Вацика – на чотири роки тяжкої тюрми; Йосипа Наорлевича – на чотири роки тяжкої тюрми; Володимира Мохницького — на чотири роки тяжкої тюрми; Йосипа Курилюка – на три роки; Романа Качмарського на два роки. Всім обвинуваченим зарахували термін, що вони перебували під слідством. Обвинувачених – Володимира Гуртака, Стефу Шушкевич, Михайла Колодзінського, Лева Гошовського, Володимира Лемішку, Стефана Огородника, Юрія Онишкевича, Ярослава Кульчицького і Ярославу Клішівну звільнено від вини й кари та ще того самого дня випущено на волю. Оборона подала касаційну скаргу щодо Романа Біди і Найвищий Суд у Варшаві замінив йому кару смерті на п’ятнадцять літ тяжкої тюрми. Очевидно, що цей процес дістав відгомін у цілому світі. Масові акції протесту відбулися у США і Канаді. А саме головне – процес показав, як глибоко вросли ідеї державної незалежності в український народ, зокрема, в галицьку українську суспільність. Стало ясно й беззаперечно, що український національний рух виграє бій за душі українців. Це було яскраво продемонстровано через двадцять років, коли молодь масово вступала до лав УПА, щоб із зброєю в руках боротись за свою державу. З другого боку було яскраво продемонстровано, що політична дійсність не може поміститись в вузьких конспіративних рамках УВО. Суспільний ґрунт вже дозрів для створення широкої організації з націоналістичною ідеологією, якою і стала ОУН.

Восени 1930 року польська окупаційна влада оголошувала справжню війну українському населенню Галичини. Методами

масового терору вона вирішила повністю залякати український визвольний рух, який уособлювала своїми акціями УВО. Цю політику Польща лицемірно назвала політикою “замирення” або “пацифікації”. Польські каральні загони оточували села, пильнуючи, щоб ніхто з них не вийшов і влаштовувала тотальні погроми читалень “Просвіти”, українських крамниць, кооперативів; свідомих селян карали привселюдно нагаями. Цю свою діяльність полякам не вдалося приховати. Провід українських націоналістів доклав всіх зусиль, щоб про пацифікацію з її справжнім обличчям, дізнався світ.(22)

Ліга Націй призначила спеціальну комісію для розгляду політики Польщі. Проте поляки і цього разу викрутилися, пообіцявши певні полегшення культурно-економічного плану для українського населення Західної України. Провід УВО-ОУН не погодився з такими половинчастими обіцянками. Розповсюджені невидимими руками летючки ОУН сприймалися в селах, як заклик до дії. Перші масові виступи проти польських окупантів влітку 1930 року (акція палення польських фільварків) розбудили народ.

Перша половина 30-х років у діяльності УВО-ОУН була позначена низкою терористичних актів. Найголосніший з них стався 29 серпня 1931 року в пансіонаті о.Василіян у Трускавці. Члени УВО Роман Барановський, Олександр Букий, Микола Мотика та ін. організували вбивство посла сейму, польського соціаліста Тадеуша Голувка, який шукав порозуміння з українцями через надання їм обмежених прав у рамках польської держави. У “Енциклопедії Українознавства” стверджується, що це був “останній атентат організований без відома Крайової Команди з ініціативи окремих молодших членів УВО”.(23) Це досить заплутана справа і потребує деяких роз’яснень і уточнень. Хто ж був Голувко? Він походив із змішаної українсько-польської родини, виявляв симпатії до українців, був членом урядової партії у Варшаві. Члени центристських партій (УНДО, УСРП) намагалися через нього лобювати низку проблем. Під час інспекційної поїздки до Львова Голувко виявив низку зловживань поліції – розквіт корупції, знущання над в’язнями, шантаж і тортури під час допитів. Голувко заявив, що поставить у сеймі питання про відставку комісара Чеховського – начальника Львівської поліції і притягне його до кримінальної відповідальності. 29-го серпня 1931 року біля 8-ї години вечора до кімнати у пансіонаті Українських Сестер Служебниць в місті

Трускавці, де жив Голувко, зайшли двоє людей і кількома пострілами його смертельно поранили. Виконавці втекли. Слідство в справі цього вбивства тягнулось два роки. На головного обвинуваченого Романа Барановського поліція вийшла після вбивства комісара Чеховського, що сталося 22 березня 1932 року. Поліція знала, що Р. Барановський співпрацював із нею, тому взяла його як свідка. На процесі що почався 19-го вересня 1933 року у Самборі, Барановський признався до співпраці з поліцією і особисто з комісаром Чеховським. Ще перебуваючи у складі “Летючої бригади” Ю.Головінського, Р.Барановський дістав завдання знищити Чеховського, але все знаходив причину, щоб це не виконати. Пізніше видав полякам організатора нападу на поштовий віз під Бібркою – Ю. Головінського. Не маючи достатньо доказів проти Ю. Головінського, крім свідчень Барановського, поліція просто убила Головінського, незграбно інсценізувавши спробу втечі. У своїй праці “Мое життя”, доктор Степан Шухевич говорив, що Р. Барановський видав польській поліції також провідного члена УВО та ОУН Зенона Коссака, за якого було обіцяно винагороду –1000 злотих. Барановський зажадав цю винагороду, але Чеховський виплатив йому лише 500 зл. А 500 заховав собі, хоч казав Барановському звітувати за всі 1000 зл. З тієї причини прийшло до непорозуміння між ними. (24) Не виключено, що Чеховський дав наказ убити і Голувка. Проте після фінансових непорозумінь, Чеховський почав шантажувати Барановського, що видасть його своїм. Барановському не залишалось нічого іншого, як дати наказ ліквідувати Чеховського. Це блискуче організував Роман Шухевич і виконав Юрко Березинський. Через певний час він був заарештований поліцією, але мав алібі, у цей день він навіть говорив про це вбивство з місцевими поліцаями, як про новину що почув по радіо. Степан Шухевич у своїх споминах так коментує цю подію: «Звідки польська поліція могла мати підозріння на Юрка Березинського, який стало мешкав в Оглядіві і до Львова мало коли заїжджав? Хтось мусів бути, хто вказав поліції пальцем у ту сторону. Міг ним бути тільки українець, що знав скриті думки Березинського. Це знов підкріпило мене на думці що у Проводі є конфідент польської поліції.».(25) Про це все Барановський говорив на самбірському процесі. На той час Юрко Березинський уже не жив, він загинув 30 листопада 1932 року при нападі на пошту в м.Городку біля Львова. Крім Р.Барановського, обвинуваченими на самбірському процесі були Олекса Буній, портьер дому Сестер Служебниць, що вказав

кімнату, де проживав Голувко і Микола Мотика, що повідомив про приїзд Голувка до Трускавця. Виконавці вбивства – Василь Білас і Дмитро Данилишин уже не жили. За напад у Городку вони були страчені у Львові. Обвинувачені Буній і Мотика визнали свою приналежність до УВО-ОУН і свою участь у вбивстві Голувка. Суд присяжних признав їх винними у вказаних вище діях, Р. Барановського також визнано винним в участі вбивства Голувка і засуджено на 10 років в'язниці, в якій він через кілька років помер від туберкульозу.(26)

Як прикрий факт подає Степан Шухевич, у своїх спогадах слідуюче: «...підніс я заввагу, що в Проводі Організації мусить бути хтось на услугах польської поліції. Це слідне з тої певності, з якою «радца» Івахів говорив при розправах про найтаємничіші справи організації, про такі тайни, які могли бути відомі тільки членам Проводу. Врешті, з цілоти справ відчувалося зраду в Проводі.»(27)

Арешти і судові процеси відбувались як у зв'язку з діяльністю УВО, так і з діяльністю ОУН. Та впродовж першого півтора року існування і діяльності ОУН всіх арештованих і суджених обвинувачено в приналежності до УВО. ОУН для польської поліції і навіть для польських суддів була ще невідомою. Щойно на судовій розправі за атентат на “Східних Торгах”, знавець українського національного підпілля радник львівського воєводства К. Івахів публічно заявив, що на підставі підпільної літератури, яку він весь час пильно вивчав, від лютого 1929 р. існує і діє на західноукраїнських землях Організація Українських Націоналістів, як політична надбудова УВО. ОУН у той час ще не розгортала бойової акції під власною маркою, а за участь у влаштованих ОУН демонстраціях польські суди карали порівняно невеликими карами, не дошукуючись ще в таких випадках приналежності судженого до підпільної організації. Проте ці перші прояви протипольської діяльності ОУН викликали з польського боку реакцію у формі обшуків та арештів. Українська преса в своїх описах судових розправ і арештів реєструвала ту частину революційної діяльності, яка стала видною назовні.(28)

За зібраними і опублікованими в монографії П. Мірчука даними процеси 1929-1930 рр. можна погрупувати так:

І. За опіку над могилами УСС і участь у богослужіннях покарано –6 вересня 1929 року Петра Сагайдачного на 10 місяців, В. Вулика і Д. Семчишина по 6 місяців, священника о. В. Соломку та 28 інших підсудних по 2 місяці В'язниці.

15 грудня тернопільський суд засудив гімназійних учнів: Віру Яворську, Теодора Яворського, Павла Стадника і Мирослава Сокола на 14 діб арешту кожного, Степанію Роговську і Володимира Лемця на 10 діб, Теодозію Фалендиш на 3 доби арешту.

II. За підозрою у приналежності до УВО та ОУН:

14 лютого 1930 р. в Самборі засуджено 23 юнаки з села Заарайське.

26 лютого в Коломиї засуджено Степана Маціборока та кільканадцятьох товаришів.

28 лютого львівський суд присяжних засудив селян з Белзщини: Михайла Яцишина, Теодора Сидора, Миколу Кожуха, Івана Кравчука і Михайла Сидора – разом на 16 років в'язниці.

В лютому 1930 суд присяжних у Самборі засудив Івана Даньківського, Павла Семкова та Ілька Ілочка на 10 років в'язниці.

9 березня в Коломиї засуджено Романа Олійника та Ярослава Рибчина – разом на 1 рік в'язниці.

31 березня львівський суд засудив студента Володимира Мельника, Робітника Кліма Герасимчука, учня Володимира Боярського, селянина Іваницюру, та студента Дмитра Штикала – разом на 3 роки ув'язнення.

16 травня львівський суд присяжних засудив студента ветеринарії Данила Гриника, Омеляна Штейгера, Е. Підгайного та М. Гудака – на 3 роки в'язнення.

30 травня бережанський суд засудив М. Волощука і М. Мисика на 1 рік в'язниці.

9 червня у Золочеві було засуджено Агтона Демковича-Добрянського та Ілька Мельничука на 3 роки. Та багато інших.

III. За політичні атентати:

19 листопада 1929 року суд присяжних у Львові засудив Івана Мицика за вбивство провокатора на 15 літ в'язниці.

12 грудня у Стрию за вбивство поліційного донощика засуджено В. Кисіль, С. Грибаса, М. Кисіль, М. Дудного, М. Боднара, М. Маленького, М. Старицького і П. Баворовського – на 25 років в'язниці.

28 квітня 1930 року львівським судом засуджені за вбивство поліційного донощика – Павло Гнідець і Михайло Гнідець – на 11 р. ув'язнення.

IV. За участь у саботажних акціях та підпалах.

8 жовтня 1929 р. наглий суд у Самборі за зрізання телеграфічного стовпа і перетинання дротів засудив М. Салтищука на досмертну тюрму.

На таку ж кару досмертної тюрми наглий суд у Львові засудив за саботажі Ярослава Поповича і Миколу Синича. (29)

З дуже неповного пресового матеріалу подано короткий перегляд арештів, ревізій та судових присудів у політичних процесах за 1929-1930 роки.

На початку 30-х років на широку політичну арену вийшла нова змужніла сила, яка дістала назву ОУН. На чолі проводу ОУН став Євген Коновалець, начальний комендант УВО. Однак УВО не ліквідувалася, зберігаючи за собою ще якийсь час свою окремішність. Вона існувала не тільки символічно, але і фактично, як резерв на випадок потреби бойових виступів. Ані УВО, ані її Начальна Команда не ліквідувалась якимось формальним актом чи заявою, а діяли далі у структурах ОУН.

ПРИМІТКИ ДО РОЗДІЛУ 3

- 1.ДАЛО, ф. 108, оп. 1, спр. 288, арк. 13
- 2.ДАЛО, ф. 1, оп. 51, спр. 721, арк. 2-10
- 3.З новим роком. // Сурма –1927-№1
- 4.ДАЛО, ф. 110; оп. 1, спр. 1070, арк. 5
- 5.Розбудова нації. —1929. —№ 8-9—. С. 285.
- 6.Баган О. Вказана праця. —С. 36-38
- 7.Баган О. Вказана праця. —С. 36-38
- 8.Книш З. Військо в цивільній одежі. Життя і смерть полков Коновальця
- 9.Львів “Червона Калина”—1993. — С. 84.
- 10.Сурма. — 1928—. №10
- 11.Новий час.- 1929. —11 вересня
- 12.Сурма. — 1928. —№ 10
- 13.Сурма. — 1928. —№ 10
- 14.Сурма. — 1928. —№ 9
- 15.Книш З. Справа Східних Торгів у Львові. — Торонто, 1965. — С. 27.
- 16.Книш З. Справа Східних Торгів у Львові. — Торонто, 1965. — С. 27
- 17.Сурма. — 1930. — січень-лютий. — ч. 1-2. —С. 8
- 18.Книш З. Справа Східних Торгів . —С. 29

- 19.Книш З. Справа Східних Торгів . —С. 29
- 20.Книш З. Справа Східних Торгів . —С. 29
- 21.Книш З. Справа Східних Торгів . —С. 29
- 22.Книш З. Справа Східних Торгів . — С. 30
- 23.Баган О. вказана праця. — С. 42
- 24.Енциклопедія Українознавства-. т. 9.— С. 3342
- 25.Шухевич С. Моє життя: Спогади. —Лондон: УВС. —
1991. — С. 437.
- 26.Шухевич С. Моє життя: Спогади. —Лондон: УВС. —
1991. — С. 441.
- 27.Шухевич С. Моє життя: Спогади. —Лондон: УВС. —
1991. — С. 390
- 28.Шевчук С. Вказана праця
- 29.Мірчук П. Вказана праця

ВИСНОВКИ

Програш визвольних змагань 1917-1920-х років спричинив до усвідомлення того, що звільнення від загарбників можна здобути лише збройною боротьбою. Молодь, яка зі своїх дитячих споминів винесла гордість за своє українське військо, що вкрило себе славою на полях битв і прогало завдяки слабості керівництва держави, дійшла висновку, що без створення потужної парамілітарної організації неможливо здобути державність України.

Такий орган був створений і отримав назву -- Українська військова Організація. Ядро її становили колишні Січові Стрільці та воїни Української Галицької Армії. Провідником організації став полковник Євген Коновалець, колишній командир корпусу Січових Стрільців -- найдисциплінованішої військової структури Збройних Сил УНР.

Найактивнішою, революційна діяльність УВО була в 1922-1926 рр., біля її проводу стояли люди, для яких повалення польської влади стало основною метою, Через масові арешти після вбивства Собінського лави організації значно поріділи : частина діясів перебувала у тюрмі, а частина виїхала за кордон. В 1927-1928рр. відновити колишню могутність організації не вдалося. Керівні пости в краю заступили молоді недосвідчені люди, яким бракувало вишколу в боротьбі і засобів для її організації. УВО не бажала йти на компроміс з польською владою і засуджувала всі партії, які йшли на такі угоди.

Пропагуючи форми активного спротиву окупаційній владі, УВО повністю перебирала на себе організацію та проведення терористичних акцій.

Були спроби вплинути різними способами і з різних боків на Лігу Націй, щоб переглянути доцільність надання Польщі мандату на Східну Галичину. Все ж реальних наслідків вони не принесли.

УВО не залежала від певної партії чи уряду, свою політику вона проводила самостійно. Територією найбільшого впливу діяльності УВО була звісно Галичина. Ідеологія УВО була сформована під впливом воєнних подій і розвивалась у руслі загальноприйнятого в той час радикалізму.

Її ідеологічні засади стали дороговказом для кількох поколінь молоді

На підставі проведених досліджень можна зробити наступні висновки.

Революційна діяльність УВО зводилась головню до чотирьох її форм:

1. Акти саботажу (підпали та вибухи, руйнування телеграфних і телефонних сполучень тощо).
2. Агітація та пропаганда.
3. Експропріація майна державних установ.
4. Політичні вбивства.

Головними принципами УВО були:

1. Для вільного розвитку народу і людини необхідна незалежна держава.
2. Здобути українцям незалежність можна тільки збройною боротьбою з допомогою всього народу.
3. У цій боротьбі опиратись треба лише на власні сили.
4. Знищувати в народі страх перед репресіями і готуватися до тривалої боротьби.

Власне ці принципи УВО і афішували її члени на політичних судових процесах. Вони яскраво продемонстрували безкомпромісність УВО у боротьбі, готовність її членів іти на смерть заради ідеї Незалежності України. А велика кількість процесів свідчила про масовість акцій спротиву. Українське населення Галичини у своєму загалі, підтримувало дії УВО.

Проте низку акції УВО населення не сприймало. Це були атентати на журналіста С. Твердохліба, посла сейму Т. Голувка та директора української гімназії у Львові І.Бабія. Кожна з цих акцій потребує окремого дослідження і всестороннього висвітлення, але слави ці акції для УВО не принесли ніякої.

Діяльність УВО, політичні процеси проти її членів 20-30-х рр. ХХ ст. в Галичині стали виявом етносоціальної дискримінації національних меншин в Польській державі. З одного боку, ці процеси яскраво відобразили сваволню політичної системи Польщі в Західній Україні, з другого – нескореність духу українського народу.

Власне агресивна політика Польської держави, що чинила етноцид українського народу на інкорпорованих землях, диктувала створення різного типу організацій – від підпілля до легальних політичних і громадських структур. Подальші події, коли після окупації радянськими військами Західної України в 1939 р. всі легальні політичні і громадські структури були враз знищені і розпущені, тільки наступниця УВО Організація Український

Націоналістів зуміла зберегти свої структури, розгорнути широкомасштабну боротьбу за українські ідеали під час Другої Світової війни та повоєнні роки продовживши на довший період і тяглість визвольних змагань. І в цьому найголовніша заслуга УВО перед українським народом.

На завершення автор висловлює щирі подяку доктору історичних наук Богдану Якимовичу за активну допомогу у написанні цієї праці, кандидату історичних наук, доцентові Івану Федіку та заслуженому вчителю України Ігорю Федіку за допомогу у підборі необхідної літератури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Державний архів Львівської області (далі ДАЛО). ф. 108; оп. 1, спр. 288, арк. 13.
2. ДАЛО ф. 1, оп. 51, спр. 721, арк2-10.
3. ДАЛО ф. 110, оп. 1, спр. 1070, арк5.
4. Баган О. Націоналізм і націоналістичний рух. – Дрогобич. 1994. —190 С.
5. Васькевич Г. Євген Коновалець і Євген Петрушевич в 1920-1921 рр. // Євген Коновалець і його доба. Мюнхен . 1974. — С. 303-315.
6. Гунчак Т. Україна. Перша половина ХХ століття. — К., “Либідь”, 1993. — 288 С.
7. Дужий П. Роман Шухевич – політик, воїн, громадянин. ГВС. Львів. - 1998. — 154 С.
8. Євген Коновалець і його доба . Збірник. -Мюнхен. 1974. —1119 С.
9. Життя і смерть полковника Коновальця. Збірник. –Львів “Червона Калина”, 1993. – 328 С.
10. Кривава книга. Відомості що стосуються вторгнення поляків на українську територію Східної Галичини у 1918/19. Видано урядом Західно-Української республіки у грудні 1919 року
11. Книш З. Актентат на президента Польщі Станіслава Войцехівського. // Срібна сурма. Матеріали і спогади до діяльності УВО. //За ред. Книша З. Торонто. —32-57 С.
12. Книш З. Актентат Степана Федака у Львові // Срібна Сурма. Початки УВО в Галичині. //За ред. Книша З. —Торонто 1963. – 36-123 С.
13. Книш З. Військо в цивільній одежі. // Життя і смерть полковника Коновальця. Львів. “Червона Калина”.- 1993. — С.78-87.
14. Книш З. Власним рухом. Українська військова організація від осені 1922 до літа1924 р. Торонто 1966. – 225 С.
15. Книш З. Далекий приціл. Уво в 1927-1929 рр. Торонто 1967. –215 С.
16. Книш З. До справи Сидора Твердохліба. // Срібна сурма. Матеріали спогади до діяння УВО. /За ред. Книша З. —Торонто. —13-31 С.

17. Книш З. Дух що тіло рве до бою. Вінніпег 1951. —198 С.
18. Книш З. Євген Коновалець в очах молоді генерації УВО. // Євген Коновалець і його доба. Мюнхен. 1974. — 28-152 С.
19. Книш З. Краківський процес УВО. // Срібна Сурма. Матеріали спогади до діяння УВО. / За ред. Книша З. — Торонто. — 38-117 С.
20. Книш З. На повні вітрила. Торонто. — 205 С.
21. Книш З. Підгрунтя УВО . // Срібна сурма. Матеріали і спогади до діяння УВО. / За ред. Книша З. Торонто. — 25-49 С.
22. Книш З. Справа Східних торгів у Львові. Торонто. 1965. — 86 С.
23. Книш З. Становлення ОУН. К., 1994. — 5-120 С.
24. Кугутяк М. Галичина: сторінки історії. Івано-Франківськ. 1993. — 300 С.
25. Лисий В. Польсько-українські відносини по Першій Світовій Війні. // Вільна Україна. Скрантон. 1957. — 5-15 С.
26. Мегас О. Трагедія Галицької України. Матеріали про польську інвазію, польські варварства і польську окупацію Східної Галичини за роки: 1918, 1919, 1920. — Вінніпег, — 1920, — 597 С.
27. Макарчук В. Макарчук С. Доба суспільно-політичних рухів і напруг. // Львів. Історичні нариси. Львів 1993. — 389—489 С.
28. Мірчук П. Нарис історії ОУН. Мюнхен — Лондон — Нью-Йорк. — 1969. — 597 С.
29. Навроцький О. Початки УВО ц Львові. // Срібна Сурма. Початки УВО в Галичині. / За ред Книша З. Торонто 1963. — 5-80 С.
30. ОУН: минуле і майбуття. — К.: 1993. - 303 С.
31. Стахів М. Західна Україна. Нарис історії державного будівництва та збройної і дипломатичної оборони в 1918-1923. Скрантон. 1960. т. 4. — 380 С.
32. Федик І. УНДО, ОУН: ставлення до Польщі. — Львів, 1998. — 80 С.
33. Чоповський В. Українська інтелігенція в національно-визвольному русі на Західній Україні (1918-1939). — Львів 1993. — 300 С.
34. Швагуляк М. Пацифікація. — Львів, 1993. — 52 С.

35.Шевчук С. Пора сказати правду про наші визвольні змагання добитись волі для галицької Землі. 1918-1939. Торонто. Канада 1965.— 285 С.

36.Штик Ф. В перших роках УВО у Львові. // Срібна Сурма. Початки УВО а Галичині. /За ред Книша З. Торонто 1963. — 60 С.

37.Шухевич С. Моє життя: Спогади — Лондон. Українська Видавнича Спілка. 1991. — 250 С.

38.Діло. — 1922. —19 верес., 20 верес., 27 верес., 18 жовтня, 19 жовтня.

39.Новий час. —1929. —11 верес. Ч. 100/709.

40.Розбудова нації. — — 1929. №6-7; №8-9.

41.Сурма. — 1928. № 10. ; 1929. № 9/24.; 1930. № 1-2/28-29.

42.Український Вісник. — 1921. — 28 верес. чис. 197. — 29 верес. чис. 198.

43.Український прапор. —1922. 5 листопада; 11 листопада.

ЗМІСТ

Вступ.....	5
Розділ I . Передумови виникнення УВО та революційно- військова діяльність на початковій стадії її становлення	13
Розділ 2. Революційно-політична діяльність УВО та судові процеси над її членами.....	41
Розділ 3. УВО в складі ОУН.....	66
Висновки	81
Список використаних джерел та літератури .	84
Зміст	87

ДЛЯ НОТАТОК

